

Askeri ve Siyasi Yönleriyle İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı Harekâtı (18 Nisan 1912)

Military and Political Aspects of the Italian Naval Operation Against the Dardanelles Strait (18 April 1912)

Nuri Karakaş*

Özet

İtalyan sömürgecilik politikasının hedefi içinde Kuzey Afrika'daki son Osmanlı egemenlik bölgesi olan Trablusgarp'ın ele geçirilmesi amacıyla İtalya tarafından başlatılmış olan Trablusgarp Savaşı'nın çatışma alanlarından birisi de Çanakkale Boğazı'dır. İtalyanlar, Trablusgarp'ın ele geçirilmesi doğrultusunda Babiâli'yi barış yapmaya zorlamak için Çanakkale Boğazı'na saldırmıştır. Ancak İtalyan donanması tarafından gerçekleştirilen Çanakkale Boğazı harekâtı başarısız olmuş ve böylece boğaza saldırmak suretiyle çatışma alanını genişleterek Babiâli'yi barış masasına oturtmaya dönük bu girişim İtalya açısından hüsrarla sonuçlanmıştır.

Bu makale öncelikli olarak, İtalyan donanmasının 18 Nisan 1912'de Çanakkale Boğazı'na yönelik olarak gerçekleştirdiği harekâtın askeri ve siyasi yönünü ele almaktadır. Ayrıca bu harekâtın etkisiyle, ittifaklar sistemi içindeki Avrupalı Büyük Güçlerin, hem kendileri hem de Babiâli arasındaki çıkarlarının diploması alanına nasıl yansıtıldığını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Trablusgarp Savaşı, Çanakkale Boğazı, İtalya, Babiâli, Avrupalı Büyük Güçler.

Abstract

The Dardanelles Strait is one of the conflict fields during the Tripolitanian War that was started by Italy, in the context of Italian colonial policy, to seize Tripoli which was the last Ottoman possession in North Africa. For the possession of Tripoli, Italians attempted to force the Porte to peace table by attacking the Dardanelles Strait. However, Italian naval operation against the Dardanelles Strait has failed and thus Italian attempt to force the Porte to peace table by widening the conflict to the Strait ended in frustration.

This article primarily focuses on political and military aspects of the Italian naval operation against the Dardanelles Straits on 18 April 1912. This article also studies how the interests of European Great Powers -that were in alliance system- with each other and the Porte have been reflected to the field of diplomacy as an effect of the operation.

Keywords: Tripolitanian War, Dardanelles Strait, Italy, the Porte, European Great Powers.

* Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. e-mail: nuri.karakas@ege.edu.tr

Gaz

Akademik
Bakış
81
Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Giriş

Milli birliğini, 1861'de II. Vittorio Emanuele'nin kral olarak ilan edilmesinden sonra 1866'da Venedik'in, 1870'de de Roma'nın ele geçirilmesi ile gerçek anlamda tamamlayan ve Avrupa'da yeni bir güç olarak ortaya çıkan İtalya, diğer Avrupalı Büyük Güçler gibi sömürgecilik politikasına yönelmiştir. Ancak İtalya, birliğini sağlamadaki gecikmenin ve iç problemlerinden kaynaklanan zayıflığının etkisiyle başarılı -okyanus aşırı- bir sömürgecilik faaliyeti yürütememiştir. Bu nedenle dünya siyasetinde Büyük Güçlerin en küçüğü-zayıfı olarak yer alan İtalya, sömürge alanı olarak Kuzey Afrika'nın diğer Avrupa devletlerinin yerleşmediği bölgelerini seçmiştir. İtalya, Eritre ve Somali'de oluşturduğu koloniler ile Kızıl Deniz üzerinden Kuzey Afrika'yı hedef alan bir tutunma noktası elde etse de 1896 yılında uğradığı Adowa yenilgisiyle Etiyopya üzerinde denetim kurmayı başaramamıştır. Bilakis Etiyopya ordusu karşısında bir Avrupa devleti ordusunun uğradığı bu hezimet nedeniyle büyük devlet olma niteliğine leke sürülerek küçük düşmüştür¹.

Etiyopya'da başarısızlığa uğrayan İtalyan girişimiyle birlikte Eritre ve Somali, Kızıldeniz'den başlayarak aşamalı olarak Kuzey Afrika'nın hinterlandı ile birleşmenin kilit noktası olarak görülmüş, ancak İtalyan sömürgeciliğinin asıl ve ilk hedefi, bir zamanlar eski Roma İmparatorluğu sınırları içinde olan Kuzey Afrika'nın kıyı bölgeleri olmuştur. İtalya'nın öncelikli olarak bu bölgede göz diktiği yer ise Tunus'tur. Fakat İtalya'nın Tunus üzerindeki emelleri, diğer Avrupalı Büyük Güçlerin uluslararası siyasetine kurban edilmiştir. Almanya Şansölyesi Otto von Bismarck, 1871 yenilgisi ile ele geçirilen Alsace Lorraine'nin acısını unutturmak ve bu bölgenin kaybını başka yerlerde telafi ettirmek için Fransa'yı sömürgecilik faaliyetlerinde bulunmaya teşvik etmiş ve bu doğrultuda Fransa'nın Tunus'a yerleşmesine itiraz etmeyeceğini belirtmiştir. Bu şekilde Bismarck, Tunus'u Fransa'ya kaptıran İtalya'yı Almanya'ya yakınlaştırmaya çalışmıştır ki bu yaklaşma İtalya'nın 1882'de Almanya ve Avusturya-Macaristan ile imzaladığı Üçlü İttifak neticesinde sağlanmıştır. İngiltere ise 1878'de Kıbrıs'a yerleşmesinin karşılığı olarak Fransa'nın Tunus üzerindeki hareket serbestliğini tanımıştır. Bu teşvik ve onaylar sonucunda Fransa da 1881 Bardo Antlaşması

Görüş

Akademik
Bakış

82

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

¹ İsrail Kurtcepe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, TTK yay., Ankara 1995, s. 3-4, 9; William C. Askew, *Europe and Italy's Acquisition of Libya, 1911-1912*, Duke University Press, Durham-North Carolina 1942, s. 4, 266; Timothy W. Child, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri*, (çev. Deniz Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 5; Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar)*, (çev. Birtane Karanakçı), Üçüncü baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s. 240; R. J. Bosworth, "İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Editör: Marian Kent, (çev. Ahmet Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 66; Richard Lobban, "The Eritrean War: Issues and Implications", *Canadian Journal of African Studies*, Vol. 10, No. 2, 1976, s. 336-337; H. R. Tate, "The Italian Colonial Empire", *Journal of the Royal African Society*, Vol. 40, No. 159, April 1941, s. 147-149; E. W. Bovill, "Italy and Africa: Part I", *Journal of the Royal African Society*, Vol. 32, No. 127, April 1933, s. 181-182.

ile Tunus üzerinde hâkimiyet kazanmıştır. İngiltere ve Almanya'nın politikaları karşısında tecrit olan İtalya, Fransa'nın Tunus hâkimiyetine ses çıkaramaz hale getirilmiş ve bu acı tecrübeyi hiçbir zaman unutmamıştır. Mevcut şartların yönlendirmesi sonucunda da İtalya, Kuzey Afrika'nın ele geçirilememiş bölgeleri arasında Trablusgarp'ı "vaat edilmiş toprak" olarak seçmiştir. İtalya'nın görece zayıf konumu, Kuzey Afrika'nın Fas ve Mısır gibi daha tercih edilir bölgeleri için İngiltere, Fransa ve diğer güçlerle mücadele etmesine imkân vermemiştir².

İtalyanların, stratejik açıdan Kuzey Afrika'nın iç bölgelerine doğru üç yönde de yayılarak daha iddialı kolonileşme planları için tutunma noktası, artan nüfusun beslenmesinde potansiyel bir tarım alanı, sanayinin işleyeceği yeni bir hammadde kaynağı ve işçi sınıfı için istihdam sahası olarak gördükleri Trablusgarp, 1881 Tunus hüsrânı sonrasında İtalyan dış politikasının ana ilgi odağı haline gelmiştir. İtalyan dış politikası da Trablusgarp'ı başka bir güce kaptırmamaya ve nihai olarak ilhak etmeye yönelik olarak şekillendirilmiştir. Bu hedefi gerçekleştirmek doğrultusunda İtalya, 1881 sonrasında ve özellikle de 20. yüzyılın ilk on yılında, Birinci Dünya Savaşı'nın taraflarını belirleyen bloklaşmalar nedeniyle serbest hareket edebileceği bir zemin de bulmuştur. Başka bir ifadeyle müttefikleri Almanya ve Avusturya-Macaristan, Üçlü İttifak içinde tutmak için İtalya'ya daha büyük teklifler sunarken, İngiltere, Fransa ve Rusya ise İtalya'ya -sonunda başaracakları üzere- bu ittifaktan koparmak niyetiyle Osmanlı İmparatorluğu'ndan gittikçe artan oranda toprak vaadinde bulunmaya yönelmişlerdir. Bu bağlamda Roma, gerçekleştirdiği görüşme ve antlaşmalar sonucunda; 1887'de Almanya'dan, 1900 ve 1902 yıllarında Fransa'dan, 1902'de İngiltere ve Avusturya-Macaristan'dan, 1909'da da Rusya'dan Trablusgarp'taki emellerine yönelik güvenceler elde etmeyi başarmıştır. Bu güvencelerle birlikte İtalya, askeri seçeneğin dışında, bilimsel keşif ve ekonomik-ticari faaliyetler üzerinden Trablusgarp'ta nüfuz elde etmeye çalışmış, ancak İtalya'nın bu faaliyetlerinde daha serbest hareket etmek için baskıda bulunma girişimleri, İtalyanların niyetlerini anlayan Babıâli tarafından egemenlik haklarını zedeleyeceği gerekçesiyle engellenmiştir. Ancak İtalyanların gözünde 1911'deki dış gelişmeler, Trablusgarp hâkimiyeti için ellerini çabuk tutmayı ve bunun için de askeri işgal planını yürürlüğe koymayı gerektirmiştir. Temmuz 1911'de Almanya ve Fransa arasında İkinci Fas Krizi veya Agadir Krizi'nin çıkması ve bu krizin etkisiyle İtalyanların Trablusgarp'ı Fransa, Almanya veya İngiltere'ye kaptıracağı kaygısını yaşamaları Roma'yı harekete geçmeye yöneltmiştir. Ayrıca Trablusgarp'ın işgalini Adowa lekesini silecek bir eylem olarak gören ülke içindeki milliyetçi söylem, İtalyan hükümetinin göz ardı edemeyeceği boyutlara ulaşmıştır. Dolayısıyla İtalya, iç ve dış gelişmelerin yönlendirmesiyle Avusturya-Macaristan'ın 1908'de tek taraflı bir kararla Bos-

² Askew, *a.g.e.*, s. 4-5, 266; Hale Şivgin, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri: Trablusgarp Savaşı'nda Mustafa Kemal Atatürk'le İlgili Bazı Belgeler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989, s. 2-3; Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 9-11; Child, *a.g.e.*, s. 13.

Gazi

na-Hersek'i ilhak etmesini örnek alarak, İtalyan Krallığı'nın kuruluşunun 50. ve Adowa yenilgisinin 15. yıl dönümü olan 1911'in 29 Eylül'ünde Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmiş ve Trablusgarp'ı işgal etme planını yürürlüğe koymuştur³. Böylece, Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Berlin Kongresi'nden beri Osmanlı İmparatorluğuna karşı açık bir savaşa giren ilk önemli devlet İtalya olmuştur⁴. Ancak İtalya'nın Trablusgarp'ı hızlı bir şekilde ve zorlanmadan işgal etme beklentisi gerçekleşmeyecektir. Trablusgarp'ta Türk subaylarının teşkilatlandıkları direniş karşısında çıkmaza girecek olan İtalya, Babiâli'yi barışa zorlamak için savaşı Doğu Akdeniz, Adalar Denizi ve Çanakkale Boğazı'na yayacaktır.

İtalya'nın Trablusgarp Savaşı'nı Adalar Denizi'ne Yayma Planı ve Avrupalı Büyük Güçler

İtalyan hükümeti ve silahlı kuvvetleri, Trablusgarp ve Bingazi'yi işgal etmek amacıyla 1 Ekim 1911'de harekete geçtiklerinde⁵ Osmanlı İmparatorluğu ile hem kısa, hem de kesin sonuçlu bir savaş yapmayı planlamıştı. Trablusgarp'ın ele geçirilişi, diğer Avrupalı rakipleri gibi İtalya'nın da büyük bir kolonyalist ve askeri güç olduğunu kanıtlayacaktı. Bu girişimi milli kahramanlığın sınanması olarak gören İtalyan Genelkurmay Başkanı Alberto Pollio, Trablusgarp harekâtı başladığında subaylarına - Adowa yenilgisini kastederek- şu açıklamayı yapmıştı: "*Bu, sadece ordunun namusu için değil, ulusun şerefi için de elzem olan bir harekâttir*"⁶. Böylece milli-psikolojik gerekçelerle hareket eden İtalyan hükümeti ve silahlı kuvvetleri, Trablusgarp ve Bingazi'nin işgalinin kısa sürede gerçekleşeceği beklentisini, Türklerin az bir direniş gösterdikten sonra bölgeyi bırakmaya mecbur kalacakları görüşüne de dayandırmaktaydı. Ayrıca yerli nüfusun direnişte bulunacağına ihtimal vermeyerek, İtalyan askerlerini kurtarıcı olarak karşılayacakları umudundaydılar. Ancak bu beklenti ve öngörüler gerçekleşmemişti. İtalyan ordusu karşılaştığı müşterek Türk-Arap direniş karşısında çıkmaza girdi. En modern teçhizat ile donatılan ve tarihte ilk defa savaş uçağı kullanan İtalyan ordusu, yüz bini aşan asker mevcuduna karşın, savunulmayıp terk edilen sahil kesimi haricinde başarılı bir işgal gerçekleştirememiş ve Türk-Arap direnişinin kısa bir süre sonra kırılacağına yönelik umutların doğmasına da fırsat verememişti. İtalya'nın Trablusgarp'taki yerli direniş -askeri bakımdan-

³ Askew, *a.g.e.*, s. 5, 15-21, 266-267; Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 11-18, 24-28, 30-32; Child, *a.g.e.*, s. 6-13, 24, 32-33, 75; Şıvgın, *a.g.e.*, s. 4-6, 20-26; Bovill, *a.g.m.*, s. 183; Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu (1774-1923)*, (çev. İdil Eser), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 299; *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anıları*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s. 138; Ronald S. Cunsolo, "Libya, Italian Nationalism and the Revolt against Giolitti", *The Journal of Modern History*, Vol. 37, No. 2, June 1965, s. 187-189.

⁴ Bosworth, "İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", s. 70.

⁵ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 79-80.

⁶ David G. Herrmann, "The Paralysis of Italian Strategy in the Italian-Turkish War, 1911-1912", *The English Historical Review*, Vol. 104, No. 411, April 1989, s. 333.

güçsüzleştirmesi, siyasi açıdan da önemsizleştirmesi, Türklerin yakın zamanda savaştan çekilmelerine bağlıydı. Bu nedenle Roma, Osmanlı hükümetini Trablusgarp ve Bingazi'deki haklarını bırakarak barış masasına oturmaya zorlamak için savaşı Akdeniz'e yaymanın gerekli olduğunu düşünmeye başladı. İtalyanlar savaşı yayma tehdidini Avrupa diplomatik çevrelerinde 1911 Ekim ayı ortalarında dillendirmeye başlamışlardı⁷.

Genelkurmay Başkanı Pollio ve Donanma Yüksek Komutanlığı da Ekim 1911'in başından itibaren, savaşta etkili bir sonuç elde edebilmek için çatışma alanını üstün donanma güçlerini kullanarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Trablusgarp dışındaki egemenlik bölgelerine yaymanın gerekli olduğunu belirtmekteydiler. Kara ve deniz kuvvetleri yetkilileri, 8 Kasım 1911'de hazırladıkları bir memorandum çerçevesinde, İzmir veya Selanik'i abluka altına almada bir üs olarak kullanmak için Adalar Denizi'ndeki bir kısım adaları işgal etmeyi ve İstanbul'un hemen gerisinde varlıklarını hissettirmek amacıyla Çanakkale Boğazı'nı geçme teşebbüsünde bulunmayı önermişlerdi. Ancak İtalya Başbakanı Giovanni Giolitti ve Dışişleri Bakanı Antonino di San Giuliano, savaşı yaymanın -1911'in Ekim ayı ortalarında dile getirilse bile- mevcut şartlar içinde uygun olmayacağı görüşündeydiler. Çünkü çatışma alanının başka bölgelere yayılması önünde ciddi diplomatik engeller bulunmaktaydı⁸. İtalya, bu engelleri mümkün olduğunca aşmak ve savaşı yayma stratejisini uygulayabilmek için kendisinin de yer aldığı İttifak devletlerinin yanında İtilaf devletleriyle de müzakerelerde bulunma ihtiyacı hissetmekteydi.

İtalya'nın Adalar Denizi'ne yönelik olarak hareket alanını sınırlayan öncelikli engel, 1887'de süresi uzatılan Üçlü İttifak Antlaşması'nın 7. maddesinden kaynaklanmaktaydı. Buna göre karşı taraf uygun bir telafi payı isteyebileceği için İtalya ve Avusturya-Macaristan birbirlerine danışmadan Balkanlarda, Adriyatik-Adalar Denizi'nde ve sahillerinde hiçbir eylemde bulunmayacaklardı. Her ne kadar Viyana, Osmanlı Vilayeti Bosna-Hersek'i 1908'de ilhak ederken Roma'ya danışmamış olsa da Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Alois Lexa von Aehrenthal, bu maddeyi gerekçe göstererek İtalya'nın savaşı Adalar Denizi'ne yaymasına karşı çıkmaktaydı⁹.

⁷ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 106-107; Herrmann, *a.g.m.*, s. 334, 348; Askew, *a.g.e.*, s. 188; Child, *a.g.e.*, s. 89. Gerçekten de İtalyan ordusunun Trablusgarp Savaşı'nda konuşlandırdığı asker sayısı devasa boyuttaydı. İtalya, çoğunluğu Ekim-Kasım 1911'de olmak üzere Eylül 1911 ile 30 Haziran 1912 arasındaki süreçte Trablusgarp'taki savaş bölgesine 2,940 subay ve 184,290 er sevk etmişti. Bkz., *The Italo-Turkish War (1911-12)*, Translated and Compiled from the Reports of the Italian General Staff by Renato Tittoni, Franklin Hudson Publishing Company, Kansas City 1914, s. 16.

⁸ Herrmann, *a.g.m.*, s. 351-352; Child, *a.g.e.*, s. 89.

⁹ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 102; Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", *Bellekten*, Cilt. XXIX, No. 113, Ocak 1965, s. 86; Child, *a.g.e.*, s. 89-90; Herrmann, *a.g.m.*, s. 352; W. David Wringley, "Germany and the Turco-Italian War, 1911-1912", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 11, No. 3, May 1980, s. 322.

Gazi

Akademik
Bakış

85

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

İttifak Bloğu'nun omurgasını oluşturan Almanya ise, müttefikleri İtalya ve Avusturya-Macaristan arasındaki ilişkilerin Trablusgarp Savaşı nedeniyle bozulmaması ve ittifakın tehlikeye atılmaması için esnek bir politika izlemek zorundaydı. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki siyasi ve ekonomik çıkarları nedeniyle müttefiki İtalya'dan yana açık bir tutum da alamazdı. Trablusgarp Savaşı'nın başında Almanya Dışişleri Bakanı Alfred von Kiderlen-Wächter, muhatabı San Giuliano'dan, Balkanlardaki statükonun bozulmaması ve böylece Avusturya-Macaristan'ın şikâyetlerinin önüne geçilmesi, Rusya'nın da müdahalesinin engellenmesi için çatışma alanınının Trablusgarp ile sınırlandırılmasını talep etmişti. Ancak savaşın ilerleyen günlerinde İtalyanlar, çatışma alanını Trablusgarp ile sınırlandıracaklarına yönelik bir vaatte bulunmamışlardı. Üstelik Roma, Üçlü İttifak'ın yenilenmesi için taleplerinin kabul edilmesini öne sürmeye başlamıştı. Özellikle Şubat 1912'de Roma'daki Alman Büyükelçiliği'nden gelen haberler doğrultusunda, Üçlü İttifak'ın tehlikeye atılmaması için Avusturya-Macaristan'ın, İtalyanların Adalar Denizi'ne ve Çanakkale Boğazı'na yönelik olarak planladıkları harekâtlara itiraz etmemesi gerektiğine işaret edilmişti. İtilaf devletlerinin İtalya'nın Çanakkale Boğazı'na saldırmasını ticari çıkarları açısından uygun bulmayacakları beklentisinde olan Kiderlen-Wächter de Avusturyalı yetkililere, Çanakkale Boğazı'nı hedef alacak İtalyan saldırısına itiraz etmeyi İtilaf devletlerine bırakmanın akıllıca bir tutum olacağını söylemekteydi. Dolayısıyla Berlin, özellikle Kiderlen-Wächter üzerinden, Üçlü İttifak'ın selameti için İtalya'nın savaşı Adalar Denizi'ne yayma isteğini Viyana'ya kabul ettirmek doğrultusunda girişimlerde bulunmaktaydı. Roma'ya da bu girişimlerin olumlu netice vermesi için Avusturya-Macaristan'a zaman verilmesi gerektiği belirtilmekteydi. Türk-İtalyan çatışmasının İtalya'nın zafer elde etmesiyle sonuçlanmasını isteyen Kiderlen-Wächter, Roma'nın ancak bu zaferin üzerine Üçlü İttifak'ı uzatmak için masaya oturacağına inanmaktaydı. Bu nedenle Kiderlen-Wächter, Türkleri İtalyanlara karşı direnmeye teşvik eden ve Berlin'in Yakın Doğu'daki siyasi-ekonomik çıkarlarını korumak için Osmanlı İmparatorluğu'nu Üçlü İttifak'a almayı öneren Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Adolf Marschall von Bieberstein'nin düşünceleriyle ayrı düşmekte ve Büyükelçiliğin İstanbul'dan gönderdiği tavsiyeleri göz ardı etmekteydi. İtalyan tehdidi yüzünden Çanakkale Boğazı'nın mayınlanmasına -bu konu aşağıda ele alınacaktır- sinirlenmekte, bunun uluslararası hukuku ihlal ettiğini ve Alman gemilerinin boğazdan güvenli olarak geçişini engellediğini iddia etmekte, bu nedenle de İtalyan zaferinin Türkleri, Trablusgarp'tan çekilmek ve boğazı mayınlardan temizlemek zorunda bırakacağını düşünmekteydi¹⁰.

Özellikle Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 24-26 Mart 1912'de yaptığı Venedik ziyareti sonrasında Berlin, Aehrenthal'ın Şubat 1912'de vefatı sonucunda Avusturya-Macaristan'ın Dışişleri Bakanı olan Leopold von Berchtold'un

¹⁰ Child, *a.g.e.*, s. 100; Wringley, *a.g.m.*, s. 313, 320-322, 327-328, 332; Askew, *a.g.e.*, s. 190-191.

İtalya'ya yönelik izlediği mevcut politikanın değişmesi için Viyana üzerinde daha ciddi bir baskıya yöneldi. Berlin'e göre Viyana'nın mevcut politikası, Üçlü İttifak'ı zayıflatarak İngiltere ve Rusya'nın çıkarlarına hizmet etmekteydi. Diğer taraftan İtalyan Dışişleri Bakanı San Giuliano, Almanya'nın Roma Büyükelçisi Gottlieb von Jagow'a, Adalar Denizi'nde yapacakları harekâtı Viyana'nın protesto etmesinin Üçlü İttifak'ı tehlikeye atacağı uyarısında bulunmuştu. Bu uyarı ile San Giuliano, Berlin'in Viyana üzerinde baskı yapmasını sağlamaya çalışmaktaydı. Bunun netice vermesi sonucunda Viyana, 6 Nisan 1912'de İtalyanların Çanakkale Boğazı'na saldırmasının Balkanlarda ciddi sonuçlar doğuracağı kaygısını ortaya koymakla birlikte, İtalya'nın savaş alanını geçici olarak genişletme ihtiyacını hissetmesi durumunda Avusturya-Macaristan'ın tarafsız kalacağını bildirdi. Böylece San Giuliano, Çanakkale Boğazı'na saldırı konusunda Viyana'dan onay almış oluyordu. 15 Nisan 1912'de de Berchtold, muhtemelen Alman baskısı sonucunda İtalya'nın Rodos, Kerpe (Scarpanto) ve İstanbulya'yı (Stampalia) işgal etmesini onayladı. İtalya'nın Viyana Büyükelçisi Avarna da bu işgallerin geçici olacağı konusunda güvence verdi. Ancak Viyana, Roma'ya verdiği bu çekler bozduurulduğunda, yani İtalya'nın 1912 Nisan'ında Çanakkale Boğazı'na saldırdığında rahatsızlığını ortaya koyacak ve Oniki Ada'yı işgal ettiğinde de Roma'yı protesto edecekti. Berlin ise, dışişleri bakanı Kiderlen-Wächter'in İtalya'nın lehine izlediği örtülü politikalar sayesinde, Aralık 1912'de Üçlü İttifak'ın beşinci defa yenilenmesini sağlayacaktı. Buna karşın, Birinci Dünya Savaşı'nın ilk haftalarında, Kiderlen-Wächter'in siyasetinin yerine, Bieberstein'in bıraktığı politik miras etkisini gösterecek ve İtilaf devletlerine karşı silahlı mücadelede Almanya'nın yanında, İtalya değil, Osmanlı İmparatorluğu yer alacaktı¹¹.

İtilaf Bloğu'nun ise, İtalya'nın savaşı yarma stratejisine yönelik tutumunda bir bütünlük tespit edilmese de İtalyan donanmasının Adalar Denizi'nde başlatacağı harekâtlara ciddi bir itirazda bulunmayacağı, beş ay süren müzakereler ve görüşmeler sonunda Nisan 1912'ye doğru anlaşılmıştır. Bu blok içinde Rusya, 22 Kasım 1911'de İtalya'nın Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alma niyetini olumsuz karşılarsa da Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov'un, İtalya'nın Çanakkale Boğazı'na yapacağı saldırıya karşı sergileyeceği tavırda kafası oldukça karışık-tı. 2 Şubat 1912'de İtalya'nın Çanakkale Boğazı'na yönelik deniz harekâtında bulunmasından yana olduğunu belirtirken, 5 Şubat'ta bunun felaketle sonuçlanacağını altını çizmiş, aynı gün Fransa'nın Sen Petersburg Büyükelçisi'ne İtalya'nın Çanakkale Boğazı'na ulaşmasından rahatsız olmayacağını söylemiş ve 18 Şubat'ta da İtalyan donanmasının Boğaziçi'ne kadar ilerlemesi isteğini açığa vurmuştur. 13 Mart 1912'de İtalya'nın Çanakkale Boğazı yerine Selanik'e harekât yapması tercihini ortaya koyarken, 6 ve 8 Nisan 1912'de büyük bir

¹¹ Askew, *a.g.e.*, s. 198-201; Luigi Albertini, *The Origins of the War of 1914*, Vol. I, Translated by Isabella M. Massey, Oxford University Press, London-New York-Toronto 1952, s. 359; Child, *a.g.e.*, s. 139-140, 147-148; Wringley, *a.g.m.*, s. 332.

Gazi

risk taşımakla birlikte İtalyan donanmasını Çanakkale Boğazı'na ani bir saldırıda bulunmaya teşvik etmiştir. Bu çelişkili tutuma karşın Sazonov'un, İtalya'nın Çanakkale Boğazı'nı hedef alacak bir saldırıda bulunmasına itiraz etmeyeceği anlaşılmaktaydı. Aslında Sazonov, Roma'yı Çanakkale Boğazı'na saldırmaya teşvik ederken, İtalya'nın İstanbul'a kadar ulaşabilecek ama oraya yerleşmeyecek tek -büyük- güç olduğu beklentisiyle hareket etmekteydi. Çanakkale Boğazı'nın aynı zamanda önemli bir ticaret yolu olduğu gerçeğine göre hareket eden İngiltere ise, yapılacak saldırı sonrasında boğazın kapatılacağı endişesini duymakta -ki İtalya'nın beklentisi de bu yöneydi- ve konuya Rusya'ya göre daha fazla hassasiyet göstermekteydi. Babiâli'nin daha öncekilerin dışında, 18 Şubat 1912'de doğrudan Londra'yı muhatap alarak, savaşın Avrupa'daki topraklarına sıçraması durumunda boğazı kapatılabileceği uyarısında bulunması ve İtalya'nın Adalar Denizi'ni değilse bile Doğu Akdeniz'i hedef seçerek Beyrut'u bombardıman etmesi, Çanakkale Boğazı'nın özellikle ticaret açısından daha da önemli olan ilkbahar mevsiminde kapatılabileceği endişesini artırmıştır. Bu nedenle İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey, 28-29 Şubat 1912'de Avrupalı Büyük Güçlere, İtalyan hükümetinin Çanakkale Boğazı'na ve yakın kıyılarına saldırıda bulunmayacağı teminatı vermesi için girişimde bulunmalarını önermiştir. Ancak bu İngiliz diplomatik girişimi (démarche) Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya nezdinde kabul görmemiştir. Grey de bu girişimini 4 Mart 1912'de durdurmak zorunda kalmıştır. İtalya ise Londra'ya, Adalar Denizi'nde hareket serbestliğinden vazgeçmeyeceğini vurgulamakla birlikte, Çanakkale Boğazı'na yönelik bir harekâta bulunma niyetinin olmadığını belirterek kaçamaklı bir tutum sergilemiştir. Bu diplomatik girişim ile Londra, ticari çıkarlarını zedeleyecek gelişmelere sessiz kalmayacağını göstermiştir. Ancak tarafsız bir güç olarak İngiltere'nin Trablusgarp Savaşı sürecindeki asıl politikası, İtalya'nın İttifak Bloğu ile ilişkilerini zayıflatmak amacıyla Roma'nın iyi niyetini kazanmaya odaklanmıştır¹².

Görüş

Babiâli'nin Çanakkale Harekâtı'nı Engellemeye Dönük Siyasi ve Askeri Tedbirleri

Avrupalı Büyük Güçlerin savaşı Adalar Denizi'ne yaymayı hedefleyen İtalyan stratejisi karşısında izleyecekleri tutumun genel çerçevesi şekillenirken, Babiâli de savaşın Adalar Denizi'ne yayılacağı söylentilerinin doğruluğunu sorgulamaya, tarafsız Büyük Güçlere kendi çıkarlarını hatırlatarak İtalya'yı böyle bir girişimden vazgeçirmeye ve Çanakkale Boğazı'ndaki savunma tedbirlerini artırmaya yönelmiştir. Osmanlı hükümeti, İtalya'nın savaşı Adalar Denizi'ne yayma niyetinde olduğundan 17 Ekim 1911'de Viyana'daki askeri ataşesi Fuad Bey'in

¹² Child, *a.g.e.*, s. 104-105; Albertini, *a.g.e.*, s. 358; Askew, *a.g.e.*, s. 195-196; Ronald Park Bobroff, *Roads to Glory: Late Imperial Russia and the Turkish Straits*, I. B. Tauris & Co Ltd, London 2006, s. 29; T. L. B. O'Neill, "British Policy in the Italo-Turkish War", McGill University, Montreal 1948, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 76, 117-118.

raporuyla haberdar oldu. Fuad Bey, hızlı bir zaferle savaşı bitirme arzusunda olan İtalyanların, Babiâli'yi barış istemeye zorlamak amacıyla savaşı Adalar Denizi'ne yaymak niyetinde olduklarına ilişkin kanaatlerin Viyana çevrelerinde egemen olduğunu bildirmekteydi. Ertesi gün Osmanlı İmparatorluğu'nun Londra Büyükelçisi Ahmet Tevfik Paşa da İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Arthur Nicolson ile İtalya'nın savaşı yayma niyetinin gerçekliğini sorgulamaya yönelik bir görüşme yapmış, Nicolson görüşme sırasında, böyle bir duyum almadığını, İtalya'nın "yeni ve genel karışıklıklara" yol açacağı kaygısıyla savaşı yaymaktan uzak duracağını belirtmiştir. Ancak Nicolson'un bu yorumuyla yetinmeyen Babiâli, Berlin Büyükelçisi Osman Nizami Paşa'nın 22 Ekim 1911 tarihli önerisine uymuş ve Hariciye Nazırı Asım Bey, Berlin ve Viyana'daki Büyükelçilere, İtalya'nın çatışmaları Anadolu kıyılarına yayması durumunda Babiâli'nin, Osmanlı coğrafyasında bulunan İtalyanların tümünü sınır dışı etmekten çekinmeyeceğini bildirmeleri talimatını vermiştir¹³.

Bu, etkisi sınırlı olan tehditten sonra Babiâli, Kasım ayı ortalarına kadar elçilikleri kanalıyla Sen Petersburg, Londra, Paris, Berlin ve Viyana nezdinde İtalyanların savaşı Adalar Denizi'ne kaydırma niyetinin gerçek olup olmadığını öğrenmeye çalıştı. Ancak bu hükümet merkezlerinde hâkim olan söylem, İtalya'nın böyle bir niyetinin olmadığı veya olsa bile kendilerinin Roma'ya bundan vazgeçirmeye dönük ciddi bir baskıda bulunamayacakları yönündeydi. Bu arada Osmanlı hükümeti, İtalyanların Yunanistan'ın Pire şehrinde Adalar Denizi'ni iyi bilen kılavuzlarla sözleşme yaptıkları haberlerini almaktaydı. Bu haberlerin de muhtemel etkisiyle Hariciye Nazırı Asım Bey, 18 Kasım 1911'de Paris, Londra, Sen Petersburg, Viyana ve Berlin'deki Osmanlı Büyükelçileri vasıtasıyla İtalyan donanmasının Osmanlı liman ve kıyılarına yönelik harekât gerçekleştirmesi halinde boğazın kapatılacağını ima yoluyla bildirmişti. Ancak Asım Bey'in bu girişimi, Londra ve Paris tarafından daha fazla ciddiye alınsa da ne İngiltere, ne de Fransa bu konuyu İtalya'ya açma teşebbüsünde bulunmuşlardı. 22 Kasım 1911'de bu sefer bizzat Sadrazam Said Paşa tarafından, Avrupalı Büyük Güçlerin İstanbul Büyükelçileri Babiâli'ye çağrılarak, İtalyan saldırısı karşısında Çanakkale Boğazı'nın uluslararası deniz trafiğine kapatılacağına yönelik açık bir tehdide başvurulduğu görülmüştü. İngiliz, Fransız, Alman ve Avusturya-Macaristan Büyükelçilerinin, bir saldırı ihtimalinin bulunmadığına dair Said Paşa'yı ikna etmeye çalıştıkları bu görüşme sonrasında Babiâli, boğaza saldırı söylentilerinin Trablusgarp ve Bingazi'yi kendilerine bırakmaya zorlamak amacıyla İtalyanlar tarafından çıkarılmış olduğu, ancak bu saldırı ihtimalinin yine de yadsınamayacağı kanısına varmıştı¹⁴.

¹³ Child, *a.g.e.*, s. 89-91.

¹⁴ Child, *a.g.e.*, s. 101-103, 301 (dipnot 29); Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, Ks. I, TTK yay., Ankara 1983, s. 120; İsrail Kurtcephe, "İtalyan Donanmasının Çanakkale Boğazını Geçme Teşebbüsleri", *OTAM Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 1990, s. 300; Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 110.

İtalya'nın, 19 Kasım 1911'de Kızıldeniz'deki Akabe limanını hedef alması dışında, harekât alanını genişletmek amacıyla Adalar Denizi ve Akdeniz'deki Osmanlı liman ve kıyılarına saldırabileceği ihtimalini gerçeğe dönüştürebilecek ilk gelişme, Beyrut'u 24 Şubat 1912'de bombalamasıydı. Bu aynı zamanda, İtalyan donanmasının Çanakkale Boğazı'na saldırabileceğinin de somut bir işaretiydi. İtalya'nın, hem Fransız nüfuzunun yoğun olduğu hem de çok sayıda Avrupalının yaşadığı Beyrut'u bombalamasının amacı, rahatsızlık vermek ve Büyük Güçleri, barışa zorlamak doğrultusunda Babiâli üzerinde baskı kurmaya sevk etmektir. Saldırının muhtemel bir sebebi de Babiâli'ye, Fransa'nın arkasına sığınamayacağını göstermektir. Bombardımana yanıt olarak Babiâli, askeri misilleme yapabilecek deniz gücünden mahrum olduğu için, sadece 26 Şubat 1912'de İmparatorluğun Arap vilayetlerinde ikamet eden İtalyanların sınır dışı edilmesi kararını alarak cılız bir tepki ortaya koymuştur. Hâlbuki Babiâli, Beyrut bombardımanının hemen öncesinde, İtalya'nın Doğu Akdeniz'de olmasa bile, Adalar Denizi'nde silahlı bir eyleme başvurduğu anda Osmanlı topraklarında yaşayan bütün İtalyanların savaş suçlusu sayılarak hapsedileceklerini ve Çanakkale Boğaz girişinin mayınlanacağını bildirmişti. İngiliz Dışişleri Bakanlığı da çok sayıdaki mahkûmun beslenemeyeceğinden hareketle, Babiâli'nin tehdidin bir blöften ibaret olduğu yorumunda bulunmuştur¹⁵. Dolayısıyla Beyrut bombardımanına karşı yapılan cılız misilleme, İngiliz Dışişleri Bakanlığının yorumuna haklılık vermiştir.

Daha önce değinildiği gibi, Babiâli'nin 18 Şubat 1912'de İngiltere nezdinde boğazı kapatabileceği uyarısında bulunmasından ve İtalya'nın da Beyrut'u bombalamasından sonra Londra, Roma'dan Çanakkale Boğazı'na ve yakın kıyılarına saldırıya teminatı alınmasına yönelik diplomatik bir girişimde bulunmuş, ancak beklediği sonucu alamadığı için bu girişimini 4 Mart 1912'de durdurmuştur. Ertesi gün İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey, muhtemelen bu girişimin akıbetini öğrenmek için görüşmeye gelen ve İtalyan saldırısının engellenmesi beklentisiyle Çanakkale Boğazı konusunu gündeme getiren Büyükelçi Tevfik Paşa'ya, yaptıkları müzakereler çerçevesinde Avrupalı devletlerin, İtalyan hükümetine Çanakkale Boğazı'na saldırmayacakları güvençesi vermesi için talepte bulunmayı uygun görmediklerini bildirmiştir. Bu çerçevede, İtalya'nın yakın zamanda Çanakkale Boğazı'na saldırıda bulunması için bir neden göremediğini söyleyen Grey, Babiâli'nin boğazın mayınlanması için hazırlıklı olmasını, ancak boğaza saldırı meselesi haline gelmeden mayınlama girişiminde bulunmamasını tavsiye etmiştir¹⁶.

Görüldüğü gibi Babiâli, 1911'in Ekim ayı ortalarından itibaren İtalya'nın savaşı Adalar Denizi'ne yaymak niyetinde olup olmadığını öğrenmeye ve dip-

¹⁵ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 107; Child, *a.g.e.*, s. 131-132; *The National Archives (TNA)*, FO 195/2393, No: 791, February 22, 1912.

¹⁶ FO 195/2393, No: 1371, E. Grey'den Gerard Lowther'e (İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi), March 5, 1912; Bilâl N. Şimşir, *Ege Sorunu, Belgeler (1912-1913)*, Cilt 1, 2. baskı, TTK yay., Ankara 1989, s. 35 (Belge no. 51).

lomatik kanalları olabildiğince kullanarak Avrupalı Büyük Güçleri, özellikle de eski dostluğuna güvendiği İngiltere'yi, Roma'dan bu niyetini gerçekleştirme için güvence elde etme girişimlerine yöneltmeye çabalamıştı. Zaman zaman da boğazı kapatma tehdidinde bulunarak, muhtemelen Avrupalı güçlerin ticari çıkarlarını tehlikeye atmaya ve bu olumsuzluğu gidermeleri beklentisi içinde aynı güçlerin kendi lehine barış girişimlerinde bulunmaları için zemin hazırlamaya çalışmıştı. Paradoksal olarak İtalya'nın da boğazın kapatılmasından beklentisi aynıydı. Bütün bu süreç içinde ortaya çıkan gerçek, İtalya'nın savaşı yayma stratejisi doğrultusunda Adalar Denizi'nde harekâtlarda bulunması ihtimalinin ve somut olarak da Çanakkale Boğazı'na saldırma niyetinin göz ardı edilemeyecek boyutta olmasıydı. Bu nedenle Babîâli, Çanakkale Boğazı'ndaki savunma tedbirlerini çatışmaların Trablusgarp'ta başlamasından kısa bir süre sonra artırmaya yöneldi.

Osmanlı hükümeti öncelikli olarak, boğazdan geçişlerin engellenmesinde en etkili yöntem olduğu için Çanakkale Boğazı'nda mayınlama girişimlerinde bulundu. Çanakkale'deki İngiliz Konsolos Yardımcısı Clarence Edward Stanhope Palmer'in belirttiği şekliyle, 5 Ekim 1911 gecesi deneme amaçlı olarak Anadolu yakasında Hamidiye-Çayağzı arasındaki kıyı bölgesinin yaklaşık 42 metre (23 fathom) açığına ve deniz yüzeyinin 8 metre altına mayın döküldü. Mevcut mayınlar Alman menşeliydi. Bununla birlikte bir süredir Tophane'de de mayın üretilmekteydi. Kasım 1911 ortalarında ise, bir Alman firmasına, 500 adet 75 kg'lık, 100 adet de daha ağır tipte sualtı mayını sipariş edildi. Bu mayınların, bazı limanların korunması ve özellikle de boğaz geçişinin engellenmesi için sipariş edildiği anlaşılmaktaydı. Boğazın savunulmasına yönelik askeri birlik kaydırmalarıyla birlikte mayın dökme çalışmaları 1911'in Kasım-Aralık ayları arasında devam etmiş, bir saldırı anında dökülerek boğaz girişinin kapatılması için Kumkale bölgesinde fiziksel temasla patlayan "müsademeli mayınlar" hazır bekletilmeye başlanmış, boğaz trafiğini aksatmayacak şekilde de üç dolambaçlı mayın hattı oluşturulmuştur. Dökülen mayınların sayısı 125'e ulaşmış, mayın tiplerinde çeşitliliğe gidilerek "serseri mayın" ve hedefi gözetleyen bir gözcü tarafından elektrik kablosu vasıtasıyla patlatılan "gözetlemeli mayınlar"ın kullanıldığı görülmüştür. Boğazın mayınlanması çalışmalarına yeni bir ivme kazandırılarak, 1912 Mart ayı içinde mayına dayalı savunma sistemi iki yeni mayın sahası oluşturularak daha da güçlendirilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, ticaret gemilerinin geçişi için bırakılan kanal haricinde, boğaz girişinin iç tarafında her biri 52 adet mayından ibaret dört hat ile mevcut "gözetlemeli mayın" hattının yakınında boğaz girişine doğru her biri 60 adet mayın içeren beş hat oluşturulması hedeflenmiştir. Mayınlanan sahanın genişliğine bağlı olarak gemi geçişlerinin daha da tehlikeli hale geldiği dikkate alınarak, 5 Mart 1912'de Çanakkale Boğazı'ndan gece geçişi yasaklanmıştır. Bu karardan kısa bir süre sonra Babîâli, 13 Mart 1912'de gemi geçişlerinin, Çanakkale Boğazı'ndaki mayınlanmamış dar hattan sadece tahsis edilen kılavuz gemilerin eşliğinde yapılacağını bildirmiştir. Ayrıca kılavuz gemisi kullanmayan ticaret gemilerine, üç uyarı atışı yapılması sonrasında ateş açılacağı da açıklanmıştır. Son olarak

Gazi

Akademik
Bakış

91

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

bu mayınlama çalışmalarını yakından takip eden Palmer gibi yabancı diplomatlara, İtalyanların boğazdan geçme teşebbüsünde bulunmadan girişteki tabyaları bombardıman etmesi durumunda bile Çanakkale Boğazı'nın gemi geçişine kapatılacağı ve açık bırakılan hattın da mayınlanacağı söylenmiştir¹⁷.

Babiâli, boğazlardan geçişin mayınlar vasıtasıyla engellenmesi üzerine kurduğu savunma sistemi yanında, hem İtalyan donanmasına ait savaş gemilerinin tabyalardan top atışı ile durdurulmasına hem de İtalyanların karaya asker çıkarmasına yönelik savunma tedbirleri de almıştır. Osmanlı Genelkurmay'ı 1911'in Ekim ayından itibaren, Çanakkale Boğazı'nın Anadolu ve Avrupa yakasında bulunan tabyalar ile boğazın yakın bölgelerinde, piyade ve topçu sınıfından redif (ihtiyat) ve müstahfız (seferde silahlattına alınan yaşlılardan kurulan kuvvet) birlikleri (İzmit, Bursa, Çanakkale ve Edremit Redif Tümenleri gibi) konuşlandırarak ve bu birlikleri yeni sevkiyatlarla takviye ederek mevcut askeri gücünü artırmaya çalışmıştır. Palmer'a ulaşan bilgilere göre, 1911'in Kasım ayı sonuna doğru, Bolayır ile birlikte Gelibolu yarımadasında 35 bin civarında asker konuşlandırılmıştır. Mirliya Sedat'ın verdiği bilgi doğrultusunda, İtalyan donanmasının 1912 Nisan'ında yapacağı saldırı öncesinde de boğazın Anadolu kıyısını korumakla görevli ordunun asker sayısı 40 bine kadar çıkarılmıştır. 22 Aralık 1911 tarihi itibarıyla Çanakkale Boğazı'ndaki tabyalarda havan toplarıyla birlikte en küçüğünün çapı 15 cm, en büyüğünün çapı da 35,5 cm olan 105 adet top bulunmaktaydı. Bunların içinde sayısı 17 olan 24/35'lik (çapı 24 cm, namlu uzunluğu da $24 \times 35 = 840$ cm) ve sayısı 5 olan 35,5/35'lik (çapı 35,5 cm, namlu uzunluğu da $35,5 \times 35 = 1242,5$ cm) toplar en etkilileriydi. Fahri Türk'ün tespitlerine göre, Osmanlı hükümeti bu topların 24/35'lik olanlarından 1885 ve 1886 yıllarında toplam 32 adet, 1885 yılında da 35,5/35'lik olanlarından toplam 7 adet satın almak amacıyla Alman Krupp firmasına sipariş vermiştir. Bununla birlikte, ilgili firmanın sipariş üzerine üretim yapıp yapmadığı ve dolayısıyla Krupp marka olan bu topların 1885 ve 1886 yıllarında üretilip üretilme-

¹⁷ TNA, ADM 116/1154, No: 133, C.E.S. Palmer'dan A.T. Waugh'a (İstanbul Başkonsolos Vekili), October 20, 1911; ADM 116/1154, No: 819, G. Lowther'den Edward Grey'e, Pera, November 15, 1911; ADM 116/1154, No: 157, C.E.S. Palmer'dan A.T. Waugh'a, November 26, 1911; ADM 116/1154, No: 4, Palmer'dan G. Lowther'e, December 2, 1911; ADM 116/1154, No: 1, C.E.S. Palmer'dan G. Lowther'e, December 8, 1911; ADM 116/1154, No: 4, C.E.S. Palmer'dan G. Lowther'e, March 12, 1912; ADM 116/1154, No: 5, C.E.S. Palmer'dan G. Lowther'e, March 19, 1912; ADM 116/1154, No: 282, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, Pera, April 3, 1912; FO 195/2393, No: 3, Alfred Biliotti'den (Rodos'taki İngiliz Konsolos Yardımcısı) G. Lowther'e, March 6, 1912; FO 195/2393, No: 26, March 13; FO 195/2393, No: 4, C.E.S. Palmer'dan G. Lowther'e, March 11, 1912. Genelkurmay ATASE Başkanlığı tarafından hazırlanan kitapta, Trablusgarp Savaşı döneminde Çanakkale Boğazı'nda 5 mayın hattı kurulduğu, bunlardan ilkinin 1912 Şubat ayında oluşturulduğu ve savaş süreci içinde toplam 183 mayının döküldüğü bilgisi, Müstahkem Mevki Kumandanlığı tarafından 1914'te verilen cevaba dayanılarak sunulmaktadır. Bkz., *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri, Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912)*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 375. Ancak, Çanakkale Boğazı'ndaki mayın dökme çalışmalarını yakından takip eden Palmer'ın, hatların sayısı, hatların kurulma tarihi ve bu hatlardaki mayın adetine ilişkin verdiği bilgiler tarafımızdan daha tutarlı bulunmuştur.

diği saptanamamıştır. Aynı zamanda, 22 Aralık 1911 tarihinde Çanakkale Boğazı'ndaki tabyalarda bulunan 24/35'lik ve 35,5/35'lik topların hepsinin 1885 ve 1886 yıllarında sipariş edilen top adedine dâhil olup olmadığı veya en azından bunların bir kısmının daha sonraki yıllarda satın alınarak Çanakkale Boğazı'na yerleştirilip yerleştirilmediği belirlenememiştir. Ayrıca, 22 Aralık 1911 sonrasında Çanakkale Boğazı bölgesindeki top sayısı artırılmakla beraber, Beehler'in boğazın her iki yakasındaki tabyalara çeşitli çaplarda toplam 209 adet top yerleştirilmiş olduğuna ilişkin verdiği bilginin ve Mirliva Sedat'ın belirttiği şekliyle Çanakkale'de 350'ye çıkartılan top sayısının doğruluğu da tespit edilememiştir. Osmanlı Genelkurmay'ı savunmaya etkinlik kazandıran bir unsur olarak, gece sızmalarında topçuların düşman gemilerini tespit edebilmesi için ışıldak sayılarını da artırmıştır. Ekim 1911-Mart 1912 arasındaki süreçte, Çimenlik, Anadolu Hamidiye, Kumkale¹⁸ ve diğer tabyalarda bulunan mevcut ışıldaklara ilave olarak seyyar olanlarla birlikte yeni ışıldaklar yerleştirilmiştir. Zaman zaman Anadolu ve Avrupa yakasında bulunan tabyalardaki topçu birlikleri atış tatbikatı da yaparak hedefi vurma kabiliyetlerini artırmaya çalışmışlardır. Bazen ışıldaklar kullanılarak gece atışının yapıldığı bu tatbikatlarda 5-6 bin metre uzaklıktaki hedefler vurulmuştur¹⁹.

Babiâli ve Osmanlı Genelkurmay'ının Çanakkale Boğazı'nda almış olduğu bu geniş kapsamlı savunma tedbirleri, Başbakan Giolitti'nin anlatımıyla İtalya'nın 1912'nin Mart ayında harekete geçmesini engellemiştir. Hâlbuki İtalya'nın İstanbul'daki en iyi haber kaynaklarından birisi olan Bernardino Nogara, 29 Şubat 1912'de gönderdiği raporda, Roma'nın Adalar Denizi'ne saldırma ve İstanbul'a da saldırı tehdidinde bulunma kararını almaması halinde

¹⁸ Kumkale, Anadolu yakasında, boğaz girişinin ucundaki tabyanın adıdır. Yine Anadolu yakasında, Kumkale'nin hemen güneyinde de Orhaniye tabyası yer almaktadır.

¹⁹ ADM 116/1154, No: 133, C.E.S. Palmer'dan A.T. Waugh'a, October 20, 1911; ADM 116/1154, No: 48, İstanbul'daki İngiliz Askeri Ataşesi G. E. Tyrrell'dan G. Lowther'e, November 7, 1911; ADM 116/1154, No: 152, C.E.S. Palmer'dan A.T. Waugh'a, November 20, 1911; ADM 116/1154, No: 157, C.E.S. Palmer'dan A.T. Waugh'a, November 26, 1911; ADM 116/1154, No: 282, Gerard Lowther'den Edward Grey'e, Pera, April 3, 1912; *Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE)*, Osmanlı-İtalyan Harbi Koleksiyonu (ÖİH), Klasör (K): 47, Dosya (D): 221, Fihrist (F): 1-3; *TSK Tarihi: Osmanlı-İtalyan Harbi*, s. 373-374, (Kroki: 54a); Mirliva Sedat, *Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Savaşı'nda Türk Zaferi*, Yay. Haz., Mehmet Köçer, Phoenix Yayınevi, Ankara 2007, s. 50; W. H. Beehler, *The History of the Italian-Turkish War: September 29, 1911 to October 18, 1912*, Annapolis 1913, s. 42; Fahri Türk, *Türkiye İle Almanya Arasındaki Silah Ticareti 1871-1914*, Krupp Firması, Mauser Tüfek Fabrikası, Alman Silah ve Cephane Fabrikaları, çev. Fahri Türk, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 228-230; FO 195/2387, No: 12, C.E.S. Palmer'dan H.C.A. Eyres'a (İngiltere'nin İstanbul Başkonsolosu), February 23, 1912; FO 195/2387, No: 16, C.E.S. Palmer'dan H.C.A. Eyres'a, March 7, 1912; FO 195/2387, No: 17, C.E.S. Palmer'dan H.C.A. Eyres'a, March 8, 1912. Gerek Palmer, gerekse Mirliva Sedat tarafından verilen, Çanakkale Boğazı'nı savunmakla görevli asker sayıları abartılı olabilir. Zira Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1914'ün sonlarında bile, Çanakkale Boğazı'nın savunmasından sorumlu 3. Kolordunun ve bu kolorduya bağlı Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın toplam er sayısı 49,746'dır. Bkz., *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-25 Nisan 1915)*, V. Cilt, I. Kitap, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1993, s. 31-32, 36-37, 39.

Babiâli'nin barışa yanaşmayacağını ve Trablusgarp Savaşı'nın uzun bir müddet daha süreceği kanısına vardığını belirtmiştir. Diğer taraftan İtalyan donanma yetkilileri de kendilerine biçilen figüran rolden rahatsızdı ve Çanakkale Boğazı girişindeki tabyaları bombalama izni verilmesi için Kasım 1911'den beri bastırmaktaydı. Nogara'nın raporunu gönderdiği tarihte, Amiral Thaon di Revel de İtalyan donanmasının, kara birliklerinin ulaşımını güvenceye almak için uğraşması yerine, Osmanlı filosunu harekete geçmeye zorlayıcı harekâtlarda bulunmasının gerekliliğine işaret etmekteydi²⁰. Zira İtalya'nın savaş ilanından bir gün önce, 28 Eylül 1911'de Beyrut limanından ayrılan Osmanlı filosu, İtalyan filosuna yakalanmadan 1 Ekim 1911'de Çanakkale Boğazı'na girmiş, İstanbul'da ikmalini yaptıktan sonra da tekrar Çanakkale Boğazı'na geçerek, 16 Ekim 1911'de Nara Limanı'na demirlemişti. Bununla birlikte İtalya Başbakanı Giolitti, İngiltere'nin 28-29 Şubat 1912 tarihli diplomatik girişiminden sonra, Osmanlı filosunu yok etmek amacıyla Çanakkale Boğazı'na saldırma kararı almasına ve Amiral Thaon di Revel'e beklentisine uygun şekilde, saldırı planı hazırlaması için direktif vermesine rağmen bir müddet beklemeyi uygun görmüştü. Giolitti anılarında, saldırı planını yürürlüğe koymaktan bir süreliğine vazgeçmesinin nedeni olarak, Çanakkale Boğazı'nda alınan savunma tedbirlerini ve saldırı niyetinin anlaşılması üzerine Osmanlı filosunun Marmara Denizi'ne çekilmiş olmasını göstermektedir²¹. Bununla beraber, bekleyiş kararının alınmasında, İtalya'nın Adalar Denizi'nde harekât yapmasına en çok itiraz eden Viyana'nın onayının henüz verilmemiş olmasının etkili olduğu söylenebilir. Gerçekten de İtalya, daha önce de belirtildiği gibi Viyana'nın, savaşın Adalar Denizi'ne yayılması karşısında tarafsız kalacağını 6 Nisan 1912'de bildirmesinden bir hafta sonra, Kasım 1911'den beri bekletilen Çanakkale Boğazı'na saldırı planını yürürlüğe koymuştur.

Çanakkale Boğazı Harekâtı: Uygulanışı, Amacı ve Babiâli'nin Misillemeleri

Roma'nın uygulamaya koyduğu Çanakkale Boğazı harekâtı, İtalyan donanmasının konuşlanmış olduğu üslerden harekete geçmesiyle başlamıştır. Bu doğrultuda İtalyan donanmasının iki tümenli birinci filosu, 13 Nisan 1912'de Taranto'dan, yine iki tümenli ikinci filosu da aynı tarihlerde Tobruk ve Augusta'dan ayrılarak Adalar Denizi'ne yönelmişti. Muharebe gemisi, zırhlı kruvazör, kablo gemisi ve torpidobotlardan oluşan bu iki filo, 17 Nisan'da Rodos'un batısında yer alan İstanbulya (Stampalia) adası yakınlarında birleşerek Amiral Viale'nin komutasında Adalar Denizi'nin kuzeyine saatte 20 deniz mili (yaklaşık 37 km) hızla ilerledi. Sadece ikinci filonun Amero d'Aste komutasındaki birinci tümeni Adalar Denizi'nin güney kesiminde kaldı. Amiral Viale'nin

²⁰ "Trablusgarb'ı Nasıl Aldık? Eski İtalya Başvekili (Ciyolitti)'nin Çok Mühim Hatıratı", *Zaman*, 17 Ağustos 1935, Tefrika No: 20; Child, *a.g.e.*, s. 125, 133.

²¹ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 99-101; Kurtcephe, "Çanakkale Boğazını Geçme Teşebbüsleri", s. 299, 303-304; Şıvgın, *a.g.e.*, s. 103; *TSK Tarihi: Osmanlı-İtalyan Harbi*, s. 375; "Giolitti'nin Hatıratı", *Zaman*, 17 Ağustos 1935, Tefrika No: 20.

komutasında, İtalyan birinci filosunun her iki tümeninden ve ikinci filosunun ikinci tümeninden oluşan bu donanmanın ilk faaliyeti, 17 Nisan'ı 18 Nisan'a bağlayan gece, Gökçeada (İmbros) - Çanakkale Boğazı, Limni (Lemnos) - Bozcaada (Tenedos) ve Limni - Selanik arasındaki telgraf kablolarını kesmek oldu. Bunlar Çanakkale Boğazı'na yapılacak saldırının ön hazırlıklarıydı. Bu faaliyet takiben, 8'i büyük gemilerden, diğer kısmı da torpidobotlardan ve kömür gemilerinden oluşan 24 parçalı İtalyan donanması, 18 Nisan gecesi Gökçeada'nın doğusundan güneye ilerleyerek, Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasındaki girişine yöneldi. 18 Nisan 1912 sabahı 06:15-06:30 sularında da Helles Feneri arkasında, Tekke Burnu önünde mevzi aldı. Hemen ardından Amiral Viale verdiği emirle, "Pisa" ve "Amalfi" (Willmott ve Wilson'a göre bu kruvazörlere üçüncü olarak "San Marco" da eşlik etmiştir) isimli iki zırhlı kruvazöre, Nara Limanı'nda demirli olan Osmanlı filosunun kışkırtılması ve boğazdan çıkmasının sağlanması amacıyla Çanakkale Boğazı girişi karşısında, Türk tabyalarının top menzili dışında seyir vaziyeti aldırdı. Ancak Osmanlı filosu boğaz dışına çıkarak, modern ve ateş gücü yüksek olan İtalyan donanmasının iki zırhlı kruvazörü ile açık deniz çatışmasına girmek gibi stratejik bir hataya düşmedi. Zira İtalyan donanmasının diğer unsurları, hata yaparak boğaz dışına çıkacak olan Osmanlı filosunu imha etmek amacıyla boğaz girişinin hemen kuzeyinde beklemekteydi. Sabah 9:00 sularında Türk muhribi Muavenet-i Milliye²², İtalyan zırhlı kruvazörlerinin hareketlerini gözetlemek amacıyla boğaz ağzının dışına gönderildi. "Garibaldi", "Varese" ve "Ferruccio" isimindeki üç İtalyan zırhlı kruvazörü, bu Türk muhribini takip için boğaz girişine doğru hareketlendi. Bu üç kruvazör, saat 11:00-11:30 civarında Orhaniye tabyasına 9-10 bin metre kadar yakınlaştıkları sırada, önce Orhaniye, ardından da Kumkale tabyasının ateşiyle karşılaştılar. Bunun üzerine "Garibaldi", "Varese" ve "Ferruccio" adan sonra "Vittorio Emanuele", "Regina Elena" (veya "Napoli") ve "Roma" isimli muharebe gemileri ile "Pisa" ve "Amalfi" adlı zırhlı kruvazörlerden oluşan İtalyan donanmasının 8 büyük gemisi Türk tabyalarını bombardımana başladı. Bombardıman sırasında sadece boğaz girişinin Anadolu yakasındaki Orhaniye ve Kumkale tabyaları değil, Avrupa yakasındaki Ertuğrul ve Seddülbahir tabyaları da İtalyan donanmasının top mermilerine hedef oldu. Bununla birlikte İtalyanların asıl hedefini, kendilerine 24/35'lik iki Krupp topu ile etkili bir şekilde karşılık veren Orhaniye tabyası, sonra da Kumkale tabyası oluşturmuştu. İtalyan donanmasının 8 büyük gemisinden 5'i Seddülbahir burnunun yakınından Orhaniye tabyasını, diğer 3'ü de kuzeyden hızla aynı hizaya gelerek Kumkale tabyasını bombardıman etmişlerdi. Gerek 21 Nisan 1912'de Harbiye Nezareti'ne gönderilen rapora, gerekse 22 Nisan 1912'de Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın

²² 1908'de Alman donanması için sipariş edilen bu muhrip (destroyer), 1910'da Osmanlı hükümeti tarafından satın alınarak hizmete sokulmuştur. 13 Mayıs 1915'de Morto Koyu'nda demirli olan İngiliz zırhlısı "Goliath"ı batıracak olan Muavenet-i Milliye, aynı zamanda Osmanlı donanması içindeki bir muhrip sınıfının genel adıdır. Bu sınıfa ait diğer muhripler ise, Yedigâr-ı Millet, Nümune-i Hamiyet ve Gayret-i Vataniye'dir. Bkz., Bernd Langensiepen - Ahmet Güleriyüz, *1828-1923 Osmanlı Donanması*, Denizler Kitabevi, İstanbul 2007, s. 135.

Gazi

Akademik
Bakış

95

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Gerard Lowther'e verdiği bilgilere göre, bir İtalyan savaş gemisi bombardımanın başlarında Orhaniye tabyasından açılan ateş sonucunda vurularak hasara uğramış ve çatışma hattından güçlükle ayrılabilmmişti. İtalyanların 352 top mermisi atışına boğaz girişindeki bataryaların da yaklaşık 150 top mermisiyle karşılık vermesi üzerine 3 saat süren bombardıman sonucunda İtalyan donanması, Çanakkale Boğazı'nı geçemeyeceğini anlayarak geri çekilmişti. Geri çekilerek Limni Adası'nın Mondros Limanı'na demirleyen İtalyan donanması, Çanakkale Boğazı'nı geçemediği gibi, 1902 yılı üretimi olan top mermilerinden birçoğunun patlamamış olmasının etkisiyle, birkaç kışanın yıkılması dışında tabyalara önemli bir hasar da verilememiştir. İtalyanlar da donanmalarının hiçbir kayıp vermediğini belirtmişlerdir. Buna karşın 26 Nisan 1912'de, Osmanlı Harbiye Nezareti'ne gönderilen şifrede, daha önce vurularak çatışma hattından çekildiği duyurulan İtalyan savaş gemisinin akıbetine yönelik bir açıklama yapılmış ve "Varezo" adındaki İtalyan zırhlı kruvazörünün battığı, bir diğer zırhlı kruvazörün de yaralanarak İtalya'ya çekildiği iddia edilmiştir. Gerçekte ise, İtalyan donanmasına verdirilen hasarın Osmanlı askeri makamlarının iddia ettiği boyutta olmadığı ve bu bağlamda "Varese"nin birkaç defa isabet almasına rağmen 28 Ağustos 1912'de Beyrut Limanı'nda görüldüğü için batmadığı ve "Ferruccio" isimli zırhlı kruvazörün de sadece sancak direğinin vurulduğu sonradan anlaşılmıştır²³.

²³ İtalyan donanmasının 18 Nisan 1912 tarihli Çanakkale Boğazı harekâtını anlatan arşiv kaynaklarında ve bu harekâtı ele alan kitaplarda farklı bilgilerin verildiği görülmektedir. İtalyan kaynaklarına veya İngiltere gibi denizlerdeki gelişmeleri yadsıyamayacak olan ülkelerin donanma yıllıklarına dayanarak hazırlanan yabancı kitaplarda bile, farklı ve tutarsız bilgilere rastlanmaktadır. Zaten harekâtın karşı cephesindeki gelişmeleri ele alan Türk kaynaklarının (arşiv, arşiv belgesi derlemesi ve araştırma eserler) ortaya koyduğu bilgilerin yabancı kaynaklar ile bire bir örtüşmesi de beklenmemelidir. Görevi gereği, İtalyan saldırısının nasıl gerçekleştiğini gözlemleyerek üst makamlarına aktarma çabası içinde olan Çanakkale'deki İngiliz Konsolos Yardımcısı Palmer'ın verdiği ilk bilgiler ile harekât tarihi üzerinden geçen günler ve haftalar neticesinde ulaştığı yeni ve daha sağlıklı bilgilerin birbirleriyle uyuşmaması da gayet doğaldır. Dolayısıyla, İtalyan donanmasının Çanakkale Boğazı saldırısına ilişkin olarak yazdıklarımız, aşağıda yer alan çeşitli kaynaklardaki bilgilerin olabildiğince mukayese edilmesi ve eksik anlatımların diğer kaynaklar kullanılarak tamamlanması sonucunda oluşturulmaya çalışılmış, bilgilerdeki farklılıkların çok sayıda dipnot ile gösterilmesi tercih edilmemiştir. Tek dipnot verilmesi tercihine bağlı olarak, Çanakkale Boğazı harekâtının uygulanışını ele alan yazılı metin de zorunlu olarak tek paragrafta verilmiştir. Bkz., Beehler, *a.g.e.*, s. 67-68; "Giollitti'nin Hatıratı", *Zaman*, 20 Ağustos 1935, Tefrika No: 23; *TSK Tarihi: Osmanlı-İtalyan Harbi*, s. 381-382; Ali Haydar Emir, *1327-1328 Türkiye-İtalya Harbi Tarihi-i Bahrîsi*, Bahriye Matbaası, İstanbul 1339 (1923), s. 230-232; Geoffrey Miller, *Straits: British Policy towards the Ottoman Empire and Origins of the Dardanelles Campaign*, The University of Hull Press, Hull 1997, s. 106-107; H. P. Willmott, *The Last Century of Sea Power*, Vol. I: *From Port Arthur to Çanakkale, 1892-1922*, Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis 2009, s. 169. H. W. Wilson, *Zırhlı Devrinde Deniz Muharebeleri, 1850-1914*, Cilt: I, (çev. Lütfi Çekiç), İkinci baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 375; Kurtcephe, "Çanakkale Boğazını Geçme Teşebbüsleri", s. 305-307; Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 114-115; Mirliya Sedat, *a.g.e.*, s. 50-51; *ATAŞE*, OİH, K: 57, D: H-2, F: 1-38a, s. 85; ADM 116/1152, No: 151, Sir R. Rodd'dan Edward Grey'e, September 22, 1911; FO 195/2393, No: 10, C.E.S. Palmer'dan G. Lowther'e, April 19, 1912; FO 195/2393, No: 11, C.E.S. Palmer'dan G. Lowther'e, April 21, 1912; ADM 116/1154, No: 339, G. Lowther'den Edward Grey'e, April 22, 1912; FO 195/2393, No: 14, C.E.S. Palmer'dan G. Lowther'e, April 28, 1912; FO 195/2393, No: 18, C.E.S. Palmer'dan G. Lowther'e, May

Görüş

Akademik
Bakış

96

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

İtalya Başbakanı Giolitti, anılarında Çanakkale Boğazı'na yönelik ilk harekât planlarının, torpidobotların boğaza sızarak içerideki Osmanlı filosunu torpillemekten ibaret olduğunu belirtmektedir. Giolitti, baskın niteliğindeki bu harekât planının, hava koşullarının uygunsuz olması ve Türk ışıldaklarının faaliyetleri yüzünden sonuçsuz kaldığını, bu nedenle kruvazörleri, Osmanlı filosunu boğaz dışına çıkmaya mecbur etmek için Çanakkale Boğazı girişine sevk ettiklerini de yazmaktadır²⁴. Ancak Giolitti'nin ortaya koyduğu bu harekât planına, kendi anıları dışında sadece bir yerde değinilmiş olması, bu planın varlığını zayıflatmaktadır. Kaldı ki Giolitti'nin verdiği bu bilgi, İtalyanların Temmuz 1912'de, muharebe gemisi ve zırhlı kruvazörlerin desteğinden yoksun olarak, sadece beş torpidobot ile Çanakkale Boğazı'na sızarak Osmanlı filosunu hedef alan girişimi dikkate alındığında, 18 Nisan 1912'de İtalyanların neden bu kadar büyük bir donanma ile Çanakkale Boğazı'na geldiklerini açıklamaktan uzaktır.

İtalyanlar, 18 Nisan 1912'de Çanakkale Boğazı'nı hedef alan harekâtın askeri açıdan başarısızlığa uğraması üzerine, bu harekâtın sağlayacağı siyasal sonuçları da elde edememişlerdi. Daha önce de işaret edildiği gibi, Roma'nın askeri harekât alanını Adalar Denizi'ne, bunun somut bir adımı olarak Çanakkale Boğazı'na saldırmak yaymasının asıl nedeni, askeri açıdan Trablusgarp'taki Türk direnişini kırmak ve bölgeyi ilhak etmek için Babiâli'yi barış masasına oturtmaktı. Babiâli'yi barışa zorlamak amacıyla büyük bir donanma ile Çanakkale Boğazı'na saldırmışlardı. Ancak İtalyanların, saldırı planını başarılı bir şekilde uygulayarak Osmanlı filosunu imha etmekle yetinip yetinmeyecekleri belirsizdir. Başka bir ifadeyle, tuzağa düşerek boğaz dışına çıkacak olan Osmanlı filosunu yok ettikten sonra, Çanakkale Boğazı girişindeki içerisindeki direnişi kırmaya, Marmara Denizi'ne açılmaya, İstanbul'a ulaşarak savaş gemilerine ait toplarının tehdidi altında Osmanlı hükümetini, Trablusgarp'taki haklarından vazgeçirmeye zorlamaya ve böylece savaşı daha hızlı bir şekilde bitirmeye yönelip yönelmeyecekleri açık değildir. Fakat Çanakkale Boğazı harekâtına teksif edilen deniz gücünün İtalyan donanmasının neredeyse dörtte üçünden meydana gelmesinin ve dolayısıyla bu donanmanın ateş gücü açısından Osmanlı filosu karşısındaki üstün konumunun Roma'ya, daha cüretkâr askeri planları uygulama fırsatı vereceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca dönemin ittifaklara dayalı siyasal konjonktürü içinde İtalyan donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçmesi ve İstanbul önlerine gelmesi halinde, "Doğu Sorunu"nun beklenmedik bir şekilde Avrupa siyaset gündemine taşınacağı, bu durum nedeniyle kaygıya kapılacak olan Büyük Güçlerin İtalya'ya tepki göstereceği ve

2, 1912; ADM 116/1154, No: 395, G. Lowther'den Edward Grey'e, May 8, 1912; Şimşir, *a.g.e.*, s. 55 (Belge no. 79), 62 (Belge no. 94), 70-71 (Belge no. 111), 77-78 (Belge no. 121), 125-126 (Belge no. 178); ATASE, OİH, K: 57, D: H-2, F: 1-44a, s. 97; "Osmanlı-İtalyan Harbi: Vazeze Katiyen Battı", *Tanin*, 27 Nisan 1912; ADM 116/1154, "Firing at the Dardanelles Action", May 15, 1912; FO 195/2394, No: 51, H. A. Cumberbatch'dan (İngiltere'nin Beyrut Başkonsolosu) Gerard A. Lowther'e, August 29, 1912.

²⁴ "Giolitti'nin Hatıratı", *Zaman*, 20 Ağustos 1935, Tefrika No: 23; Benzer bir bilgi için ayrıca bkz., *TSK Tarihi: Osmanlı-İtalyan Harbi*, s. 381.

Gazi

Akademik
Bakış

97

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

hatta belki de tehdit savuracakları ve sonuçta İtalyanların donanmalarını Marmara Denizi'nden kısa bir süre içinde geri çekmek zorunda kalabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu değerlendirmelerimizin son bölümüne haklılık verecek şekilde Çanakkale saldırısı, Roma'nın savaşı hızlıca sona erdirmek için yapıldığı iddiasına karşın, Avrupa'da büyük bir endişeyle karşılanmıştır. Saldırı sonucunda -Kuzey Afrika'da- kara savaşı olarak yürütülen Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ve Anadolu'daki egemenlik alanlarına sıçrayarak genişleyeceği ve doğrudan diğer güçlerin çıkarlarını etkileyeceği noktasında kaygılara yol açmıştır. Büyük Güçler, kerhen de olsa Roma'ya verdikleri onaylara rağmen, dönemin siyasi şartları içinde, "Doğu Sorunu"nun aniden-felaket getirecek nitelikte, başka bir ifadeyle birbirleriyle sürtüşerek-çatışarak çözümüne gidilmesinden ve Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açma zamanının geldiğine hükmetmesinde etkili olacak şekilde İtalyan saldırılarının (Çanakkale'ye yapılan gibi) devam etmesinden yana değildi²⁵.

İtalyan donanmasının uygulamaya koyduğu Çanakkale Boğazı harekâtının askeri açıdan başarılı olması halinde yaşanabilecek gelişmeleri belirlemeye dönük bu tahlil ve değerlendirmeler bir tarafa, donanmanın geri çekilmek zorunda bırakılması sonrasında, İtalyan Başbakanı, Dışişleri Bakanı ve diplomatlarının harekâtın amacına ilişkin kendi somut açıklamalarını yaptıkları tespit edilmiştir. İtalya tarafından harekâtın amacına ilişkin en üst yetkili açıklama Giolitti'den gelmiştir. Giolitti anılarında, amaçlarının Çanakkale Boğazı'ndaki Osmanlı filosunu hedef alacak torpidobotları korumak ve Babiâli'ye istedikleri zaman, istedikleri yerde harekât yapabileceklerini ispat etmekte olduğunu belirtmiştir²⁶. Giolitti'nin harekâtın amacına yönelik sonradan yazmış olduğu bu açıklamanın ilk kısmında, askeri başarısızlıklarını maskeleyen çabası içinde olduğu izlenebilmektedir. San Giuliano da İngilizlere, Çanakkale Boğazı saldırısının kazara yapıldığını açıklayarak planlı bir amaç güdümediği izlenimi vermek istemiş, fakat sonradan Rus Büyükelçisi Dolguriki ile yaptığı görüşmede harekâtın asıl amacının, hem İtalyan, hem de Osmanlı kamuoyuna İtalya'nın Osmanlı topraklarına istediği zaman istediği şekilde saldırı yapabileceğini göstermek olduğunu söylemiştir. İtalya'nın Londra Maslahatgüzarı Marquis Manzoni ise, 19 Nisan 1912'de Arthur Nicolson'a, İtalyan donanmasının Osmanlı filosunu kışkırtmak amacıyla Çanakkale Boğazı girişi karşısında seyir vaziyeti aldığını, ancak karşılıklı olarak bombardımanın bir Türk kıyı bataryasının ateş açması üzerine meydana geldiğini belirtmiştir. İtalya'nın Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Avarna da 20 Nisan 1912'de Berchtold'a, İtalya Dışişleri Bakanı San Giuliano ile aynı doğrultuda bir açıklama yapmıştır²⁷.

²⁵ Paul S. Reinsch, "Diplomatic Affairs and International Law, 1912", *The American Political Science Review*, Vol. 7, No. 1, February 1913, s. 64; Herrmann, *a.g.m.*, s. 352-353.

²⁶ "Giolitti'nin Hatıratı", *Zaman*, 20 Ağustos 1935, Tefrika No: 23.

²⁷ R. J. B. Bosworth, *Italy, the Least of the Great Powers: Italian Foreign Policy before the First World War*,

İtalyanların Çanakkale Boğazı saldırısını Osmanlı Meclisi'nin açılış gününde gerçekleştirmeleri rastlantı olmasa gerektir. Zira Avrupa'nın beş "Büyük Gücü", 16 Nisan 1912'de İstanbul'daki Büyükelçileri vasıtasıyla dostane bir arabuluculuk girişiminde bulunmuşlar, bu girişimin Roma tarafından da kabul gördüğünü belirterek, Babıâli'nin hangi şartlar çerçevesinde ateşkese varacağını sormuşlardı. Ancak İtalyanların bu girişimden iki gün sonra, Osmanlı Meclisi'nin açılış günü Çanakkale Boğazı harekâtını gerçekleştirdiklerine şahit olunmuştu. Bunun nedeni, Rusya'nın İstanbul'daki askeri ataşesi Kholmsen'in de sezinlediği gibi, barış şartları konusunda Babıâli'nin Büyük Güçlere vereceği cevabı etkilemekti. Özel olarak da meclisin açılış gününde mebuslar üzerinde etki oluşturmaktı²⁸. Kanaatimizce harekâtın başarıyla sonuçlanacağı beklentisi içinde, çatışmaların İstanbul'u tehdit eder hale geldiğini mebusların da görmesini istemişler ve bu şartlar altında onlara Trablusgarp'taki direnişin anlamsız olduğunu düşündürerek Babıâli'nin vereceği cevabın makul şartlar içermesinde mebusların da etkili olmalarını sağlamayı planlamışlardı. Ancak Çanakkale saldırısının fiyasko ile sonuçlanması, bu planı geçersiz hale getirmiş ve Babıâli'nin, 23 Nisan 1912'de Fransa, İngiltere, Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan Büyükelçilerine yapmış oldukları arabuluculukla ilgili cevabını da etkilemiştir. Buna göre Babıâli, Osmanlı Padişahı'nın Trablusgarp ve Bingazi'deki egemenlik haklarının fiili olarak muhafaza edilmesi, İtalya'nın bu bölgeyi ilhak kararından vazgeçmesi ve bölgeden askerlerini geri çekmesi şartları ile barış yapabileceğini bildirmiştir²⁹.

Ancak İtalya, Babıâli'nin bu kararını gerekçe göstererek, gerçekte ise daha önce planlanan harekâtı uygulamaya koyarak Adalar Denizi'nin güney hattında bulunan Rodos ve Oniki Ada'yı Mayıs 1912'de işgal edecekti. Amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Adalar Denizi'ndeki egemenlik alanlarının geniş kısmını ele geçirerek Babıâli'yi barış yapmaya zorlamak ve barış masasında Roma'ya kendi çıkarlarına uygun şartları elde etmek doğrultusunda pazarlık unsuru sağlamak olan bu işgaller, Corradini ve Frenzi gibi gazeteci kökenli İtalyan milliyetçilerinin gözünde, İtalyanların Anadolu'ya yönelik arzularına da önyak olacaktı³⁰. Fakat bu işgaller de Babıâli'yi barış yapmaya ve Trablus-

Cambridge University Press, London-New York 1979, s. 187; Askew, *a.g.e.*, s. 204; Child, *a.g.e.*, s. 146-147; O'Neill, *a.g.t.*, s. 81-82. Albertini, *a.g.e.*, s. 360. Ali Haydar Emir de İtalyan devlet adamlarının açıklamalarına yakın bir yorumda bulunarak, İtalya'nın Adalar Denizi'nde muharebe etmeye tamamiyle serbest olduğunu devletlerin rekabetine büyük ehemmiyet veren Osmanlı Devleti'ne ispat etmek istediğini belirtmiştir. Bkz., Ali Haydar Emir, *a.g.e.*, s. 233.

²⁸ Bayur, *a.g.e.*, s. 125; Child, *a.g.e.*, s. 140; Askew, *a.g.e.*, s. 201; Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 179; Şivgin, *a.g.e.*, s. 104.

²⁹ Bayur, *a.g.e.*, s. 126; Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 179; Şivgin, *a.g.e.*, s. 107.

³⁰ Bayur, *a.g.e.*, s. 129; Şivgin, *a.g.e.*, s. 107; Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 119; Cunsolo, *a.g.m.*, s. 196. Rodos ve Oniki Ada'nın İtalya tarafından işgal edilmesini konu edinen müstakil çalışmalar için ayrıca bkz., Turan, *a.g.m.*, s. 85-98; İsrail Kurtcephe, "Rodos ve Oniki Ada'nın İtalyanlarca İşgali", *OTAM Dergisi*, Yıl 2, Sayı 2, 1991, s. 201-216; Necdet Hayta, "Rodos ile 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", *OTAM Dergisi*, Yıl 5, Sayı 5, 1994, s. 131-144.

garp'taki egemenlik haklarını bırakmaya zorlayamayacaktı. Ayrıca İtalya, 18-19 Temmuz 1912 gecesini beş torpidobot ile Çanakkale Boğazı'na ikinci defa saldırarak, fakat bu saldırı da birincisi gibi başarısızlıkla sonuçlanacaktı³¹. Aynı zamanda bu saldırı, İngiltere'nin Roma Büyükelçisi Rennell Rodd'un tespitiyle, İtalya'da herkes tarafından hem sürpriz olarak görülecek hem de büyük bir çöşkuyle karşılanacak olsa da Çanakkale Boğazı'ndaki korunağında bulunan Türk filosunun bu tür saldırılardan etkilenmeyeceğini kanıtlamaktan öteye geçemeyecekti³².

İtalyan donanmasının Çanakkale Boğazı'na yaptığı saldırının başka bir amacı da boğazın aynı zamanda önemli bir ticaret yolu olmasıyla doğrudan ilgiliydi. Rusya askeri ataşesi Kholmisen'in de düşündüğü gibi Roma, Çanakkale'ye yapılan saldırı sonucunda Babilî'nin, önceki tehdit ve ikazlarını eyleme dönerek boğazı gemi geçişlerine kapatmasını ve bu uygulama neticesinde ticari açıdan kayba uğrayacak olan Büyük Güçlerin, barışa zorlamak doğrultusunda Osmanlı hükümetine baskıda bulunmalarını amaçlamıştır³³.

Gerçekten de Çanakkale saldırısına Osmanlı hükümetinin verdiği ilk tepki ve yaptığı misilleme, daha önce ilan ettiği gibi, açık bıraktığı dar hattı da mayınlayarak Çanakkale Boğazı'nı uluslararası gemi geçişlerine tamamen kapatmak olmuştur. Bu dar hat, 35 kg'lık baskı ile patlayacak kadar hassas olan 55 adet müsademeli mayın ile 8 yeni dolambaçlı mayın hattı kurularak kapatılmıştı³⁴. Muhtemelen Babilî, İtalyan saldırısının fiili hale gelmesinin gereği olarak boğazı kapatırken, ticari kayba uğrayacak Avrupalı güçlerin, İtalya'ya bu

³¹ İtalyanların Çanakkale Boğazı'na yönelik ikinci saldırısı, 18-19 Temmuz 1912 gece yarısından sonra adları "Spica", "Centauro", "Climene", "Perseo" ve "Astora" olan 5 torpidobot tarafından yapılmıştır. Rehberliği, Albay Enrice Millo komutasındaki "Spica" isimli torpidobot tarafından üstlenilen bu filotilla, boğaza girerken Seddülbahir ışıldığı tarafından yakalanmış ve tabyaların top ateşine maruz kalmıştır. Buna rağmen, İtalyan filotillâsı hızını artırarak Kilitbahir'e doğru ilerlemiş, ancak burada, Nara Limanı'nda demirli Osmanlı filosuna 2 mil kadar yaklaşmışken daha şiddetli bir ateşe maruz kalmıştır. Kilitbahir önünde rehber torpidobot "Spica" yaralanarak karaya oturmuş (Spica'nın karaya oturması yerine, pervanesinin Kilitbahir önündeki çelik kablolarla takıldığı da ifade edilmektedir), fakat birkaç dakika sonra kendini kurtarmıştır. Daha fazla ilerleme imkânı bulamayan İtalyan torpidobotları, Kilitbahir önünden geri dönmek zorunda kalmıştır. Geri dönüş güzergâhında da tabyalardan açılan ateşe maruz kalan torpidobotlar, vurulmalarına rağmen ciddi yaralar almadan boğaz dışına çıkabilmişler ve bu saldırı nedeniyle Albay Millo de Tuğamiralliğe terfi edilmiştir. Bununla birlikte, İtalyanların Osmanlı filosunu torpillemek olan saldırı planları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Amiral Viale, resmi raporunda, amaçlarının Osmanlı filosunun yerini keşfetmek olduğunu belirtmesine karşın, bu açıklama İngiltere'nin Roma'daki deniz ataşesi tarafından inandırıcı bulunmamış ve ateşe, İtalyanların şartlar elverdiği ölçüde, Osmanlı filosuna saldırmak dışında amaçlarının olmadığını vurgulamıştır. Zira o dönemde, Osmanlı filosunun nerede olduğu bilinmekteydi. Bkz., ADM 116/1154, İngiltere'nin Roma'daki Deniz Ataşesi'nden Rennell Rodd'a, July 23, 1912; Wilson, *a.g.e.*, s. 376; *TSK Tarihi: Osmanlı-İtalyan Harbi*, s. 401-404.

³² ADM 116/1154, R. Rodd'tan Edward Grey'e, No: 211, July 23, 1912.

³³ Askew, *a.g.e.*, s. 201.

³⁴ FO 195/2393, No: 10, C.E.S. Palmer'dan G. Lowther'e, April 19, 1912; FO 195/2393, No: 11, C.E.S. Palmer'dan G. Lowther'e, April 21, 1912.

Görüş

Akademik
Bakış

100

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

tür saldırılarda bulunmaması için baskı yapacakları beklentisi içindeydi. İlginç olan, aynı güçlerin Babiâli üzerinde baskı kuracağı umudunu İtalyanların da taşımasıydı.

Ancak Çanakkale Boğazı'nın gemi geçişlerine kapatılmış olması, gerek Roma'nın gerekse de Babiâli'nin beklentisini karşılayacak siyasi gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlayamamıştır. Boğazın kapatılmasına yönelik hem İtilaf devletlerinden, hem de İttifak devletlerinden müttefiklik uyumunu yansıtmayan farklı tepkiler gelmiştir. Babiâli'nin barış şartlarını bildirmesinin beklendiği bir sırada yapılan Çanakkale Boğazı saldırısını haksız bir eylem olarak gören Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Berchtold, Osmanlı hükümetinin boğazı kapatmasına veya başka türden savunma tedbirleri almasına tamamıyla hak vermiştir. Ayrıca Almanya Dışişleri Bakanı Kiderlen-Wächter'in, Üçlü İttifak'ın yararına İtalya'ya Çanakkale Boğazı'nda hareket özgürlüğü vermenin gerekli olduğu şeklindeki hatırlatmalarına da aldırmamıştır³⁵. Aslında Viyana, siyasi gerekçelerle İtalya'ya tepki gösterirken, boğazın gemi geçişlerine kapatılmasından fiili olarak etkilenecek en fazla mali kayba uğrayan devletler Rusya ve İngiltere olmuştur. Bu duruma karşın her iki devlet, Babiâli'nin Çanakkale Boğazı'nı gemi trafiğine kapatma kararına karşı gösterdikleri farklı tepkiler nedeniyle, boğazın yeniden gemi geçişlerine açılmasına dönük girişimlerde işbirliği içinde olmamışlardır³⁶.

Çanakkale Boğazı'nın kapatılma kararına en güçlü itiraz Rusya'dan gelmiştir. Bu durum, Türk boğazlarının Rusya ekonomisi için ne kadar değerli hale geldiğiyle ilgilidir. Boğazların Rusya ekonomisi açısından önemi, Sergey Sazonov'un Dışişleri Bakanlığı görevini üstlendiği döneme, başka bir deyişle dışişleri bakanı olduğu 1910 yılına kadar, Güney Rusya'da petrol, manganez ve kömür üretimindeki yükselmeye beraber daha da artmıştı. 1906-1913 yılları arasında Rusya'nın güney limanlarından yaptığı ticaretin toplam uluslararası ticaret hacmindeki payı da %26,1 olarak gerçekleşmişti. Karadeniz limanları daha çok Rusya'nın yaptığı ihracat için kullanılmaktaydı. İhracattan elde edilen gelirler de Rusya için son derece önemli olan teknolojik ürünlerin ithalinde harcanmaktaydı. Bu durum, Akdeniz'e çıkışı sağlayan hayati bağın, yani boğazların önemini daha da artırmıştı. Dolayısıyla Çanakkale Boğazı'nın gemi geçişlerine kapatılması üzerine Sen Petersburg, Rus bakanlardan, tüccarlardan, bankerlerden ve Karadeniz ticareti ile ilgili olan diğer kişilerden, boğazın yeniden açılması için yardım etmeye çağırıldığı çok sayıda mektup ve telgraf almıştı. Bu nedenle İtalya'nın yanında yer alan ve Çanakkale Boğazı'nı kapatma kararı nedeniyle Babiâli'yi suçlayan Dışişleri Bakanı Sazonov, 22 Nisan 1912'de Büyükelçisi M. N. Giers'e gönderdiği talimat çerçevesinde, Çanakkale'ye tehdidin yakında son bulacağından hareketle, boğazın kısa süre sonra açılacağı umu-

³⁵ Askew, *a.g.e.*, s. 205.

³⁶ O'Neill, *a.g.t.*, s. 81.

Gazi

dunda olduğunu, aksi takdirde Rus ticari kayıplarının telafisi için Babiâli'den tazminat isteyeceklerini bildirmiştir. Buna yönelik olarak Babiâli, 29 Nisan 1912'de verdiği cevapta özetle, İtalya'nın tarafsız güçlere Çanakkale Boğazı'na saldırmayacağına ilişkin bir teminat vermesi koşuluyla boğazın açılacağını, boğazın İtalyan donanmasının saldırısı üzerine gemi geçişlerine kapatılmış olduğunu ve dolayısıyla ticari kayıpların telafisi için tazminat istenecekse bu gibi isteklerin İtalyan hükümetinden talep edilmesi gerektiğini açıklamıştır³⁷.

Görüldüğü gibi Rusya, Çanakkale Boğazı'nın gemi geçişlerine kapatılmasının nedenini yadsıyarak bu fiili durum sebebiyle Babiâli'yi suçlamakta, boğazın yeniden açılmasını sağlamak doğrultusunda da Babiâli nezdinde sert ve tehditkâr bir diplomasi yürütmekteydi. Boğazın uluslararası gemi geçişlerine kapalı olmasından Rusya kadar mağdur olan İngiltere ise Babiâli'nin bu kararından vazgeçmesi için yumuşak bir diplomasi yürütmekteydi. Öncelikle Londra, Babiâli'nin Çanakkale Boğazı'nı gemi geçişlerine kapatma kararını olağan karşılamıştır. Dışişleri Bakanı Edward Grey, 20 Nisan 1912'de Büyükelçisi Lowther'e gönderdiği telgrafta, Türk hükümetinin boğazın kapatılması gibi meşru savunma tedbirleri almaya hakkı olduğunu bildirmiştir. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Nicolson da 22 Nisan 1912'de İtalya'nın Londra Büyükelçisi'ne, İngiliz ticari çıkarlarına ağır bir darbe vursa da boğazı kapatma kararı aldığı için Babiâli'nin suçlanamayacağını söylemiş, boğazın gemi geçişlerine açılması için gerekenlerin Babiâli nezdinde yapılmakta olduğunu, samimi olarak da Babiâli'nin bu girişimlere olumlu karşılık vereceği umudunu taşıdıklarını vurgulamıştır³⁸. Bu ifadelerin yanında Nicolson, Babiâli'nin Çanakkale ve İstanbul Boğazlarını -Rusya'nın talep ettiği şekliyle- savaş zamanında açık tutmaya zorlanmasını kabul etmemekte ve Osmanlı hükümetinden, savaş halindeyken Çanakkale Boğazı'nın kapatılmasından kaynaklanan mali kayıplar için tazminat ödemesini beklemeyi aşırılık olarak görmekteydi³⁹.

Bununla birlikte Londra, Çanakkale Boğazı'nın açılmasını umutla beklerken, İngiliz gemi sahiplerinin mali kayıplarının yüksek oranlara ulaştığı anlaşılmıştır. Dışişleri Bakanı Grey, 30 Nisan 1912'de Lowther'e gönderdiği telgrafta, 6 milyon pound değerinde 1 milyon ton yükü olan çoğu İngiliz bandıralı 150 ticaret gemisinin durdurulduğunu, İngiliz gemi sahiplerinin şimdikiye kadar 100 bin pound kaybettiklerini ve bir günlük gecikmenin verdiği zararın da 9 bin pound olduğunu bildirmiştir. Grey aynı telgrafta, bu mağduriyetin gide-

³⁷ Ronald Bobroff, "Behind the Balkan Wars: Russian Policy toward Bulgaria and the Turkish Straits, 1912-13", *Russian Review*, Vol. 59, No. 1, January 2000, s. 77-79; Bobroff, *a.g.e.*, s. 33; O'Neill, *a.g.t.*, s. 82-83; Şimşir, *a.g.e.*, s. 75 (Belge no. 117), 94-95 (Belge no. 141); Askew, *a.g.e.*, s. 205-206.

³⁸ O'Neill, *a.g.t.*, s. 82. Nicolson, Haziran 1912'de, İtalya'nın Londra Maslahatgüzarı'na, Türklerin Çanakkale Boğazı'nı mayınlayarak kapamaları nedeniyle suçlanamayacağını sert bir ifadeyle yinelemiştir. Bkz., Richard Bosworth, "Britain and Italy's Acquisition of the Dodecanese, 1912-1915", *The Historical Journal*, Vol. 13, No. 4, December 1970, s. 686.

³⁹ Bobroff, *a.g.e.*, s. 33.

Görüş

Akademik
Bakış

102

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

rilmesi ve ticaret gemilerinin boğazdan geçebilmesi doğrultusunda, dar bir hattın temizlenerek açılması için Babiâli nezdinde girişimde bulunması talimatı vermiştir⁴⁰. Bu talimatın bir gün öncesinde ise Grey, Londra'daki İtalyan Büyükelçisi'nin, saldırı endişesi taşımanın Türklerin üzerindeki yegâne baskı unsuru olduğuna işaret ederek İtalya'nın Çanakkale Boğazı'na saldırıda bulunmayacağına yönelik bir güvence vermesinin mümkün olmadığını açıklamasına karşın, bu açıklamaya tezat bir girişimde bulunmak zorunda kalmıştır⁴¹. İngiliz gemi sahiplerini temsil eden bir heyetin girişimleri sonucunda Grey, 30 Nisan 1912'de Roma'daki Büyükelçisi Rennell Rodd'a, Lowther'e gönderdiği talimattan bahsetmesini ve bu doğrultuda Çanakkale Boğazı'nda dar bir hattın açılabilmesi amacıyla makul bir süre içinde İtalyanların boğaza yönelik bir saldırı yapmayacakları güvencesi vermelerine ilişkin görüşmelerde bulunmasını bildirmiştir⁴². Aynı zamanda Grey, Sen Petersburg, Paris ve Viyana'ya, Roma nezdinde benzer girişimlerde bulunmaları için ricada bulunmuş, ancak Viyana dışında beklediği desteği görememiştir. Sazonov, İtalyan kamuoyunun hareket özgürlüklerini sınırlandıracak girişimlerin karşısında olduğu bilgisini aldığı için Grey'e destek vermeye yanaşmamış, Fransa Başbakanı Raymond Poincaré ise, İtalya'dan Çanakkale Boğazı'na saldırı yapmayacağına ilişkin güvence istememin tarafsızlıkla bağdaşmayacağını belirtmiştir⁴³.

Fransa Başbakanı'nın tutumu bir tarafa, Rusya'nın bütün bu süreç içindeki politikasının İtalya'nın iyi niyetini kazanmaya odaklandığı açıkça görülebilmekteydi. İngiltere'nin Sen Petersburg Büyükelçisi George Buchanan, 2 Mayıs 1912'de Nicolsan'a gönderdiği özel mektupta, Rusların İstanbul'da faal -ve tehditkâr- bir diplomasi yürütürken, Sazonov'un hangi nedene dayanarak Londra'nın Roma nezdinde bulunduğu girişime destek vermediğini açıklamıştır. Bu doğrultuda Sazonov'a, "*İtalya'ya sürekli kur yaparken ne elde etmeyi umduğunu*" sormuş, Sazonov da şu cevabı vermiştir: "*Rus-Alman savaşının çıkması halinde İtalyanların, söz verdikleri gibi Galiciya'ya kolordu sevk etmelerini istemiyorum*". Bir anlık duraksamadan sonra da şunu eklemiştir: "*Artık bunu yapmayacaklar*"⁴⁴.

Buchanan ile gerçekleşen görüşmede, Sazonov tarafından yapılan İtalya'yı kazanma odaklı bu açıklamalar ile kısmen bağlantılı olarak, Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa da 29 Nisan 1912'de, İngiltere'nin İstanbul'daki askeri ataşesi Tyrrell'e, Çanakkale saldırısının İtilaf devletlerinin izin vermesi sonucunda meydana geldiğini vurgulayan değerlendirmelerini sunmuştur. Bu doğrultuda Şevket Paşa, soru ve sitemleriyle birlikte şu tespitlerde bulunmuştur:

⁴⁰ Şimşir, *a.g.e.*, s. 97-98 (Belge no. 146); Askew, *a.g.e.*, s. 206; O'Neill, *a.g.t.*, s. 83; Şengül Mete, "Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, Cilt 3, 1998, s. 271.

⁴¹ TNA, CAB 37/110/67, No: 83, Edward Grey'den R. Rodd'a, April 29, 1912.

⁴² Şimşir, *a.g.e.*, s. 98 (Belge no. 147); O'Neill, *a.g.t.*, s. 83-84.

⁴³ Askew, *a.g.e.*, s. 206.

⁴⁴ O'Neill, *a.g.t.*, s. 84-85.

“(...) Mevcut durum, Fransa ve İngiltere'nin tutumundan kaynaklanmıştır. İtalya'nın bütün amaçlarını yerine getirmesi ve Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alması da İngiltere ve Fransa'nın kabahatidir. Fransa ve İngiltere Akdeniz'in iki büyük gücüdür. İtalya, Fransa ve İngiltere'nin izni olmadan Akdeniz'de bir şey yapmaya cesaret edemez. İngiltere'nin, sadece parmağını göstermesi bile İtalya'yı kımlidayamaz hale getirir. İtalya'nın önce Kuzey Afrika kıyısına, şimdi de Adalar Denizi'nde saldırıda bulunmasına izin vererek ne yapmak istediğini anlayamıyorum. Eğer İngiltere, İtalya'nın Akdeniz'de yaptıklarını engellemeye yönelirse, İtalya itiraz edemeyecek ve savaş sona erecektir(...) Avusturya-Macaristan'ın öncelikli politikası, Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü olması yönündedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun iç karşılıklar nedeniyle zayıflaması veya dış saldırıya maruz kalarak parçalanması halinde ise, Arnavutluk'u İtalya değil, Avusturya-Macaristan elde etmeye çalışacaktır. Viyana, bu öncelikli politika uyarınca Rusya'ya karşı bizi her zaman desteklemektedir. Avusturya-Macaristan, ancak İtalyan saldırılarını durduramamız halinde Arnavutluk'la ilgili ikinci politikasını takip etmeye yönelecektir. Bu durumun sorumlusu da İngiltere olacaktır. İngiltere ile yakınlık kurmak doğrultusundaki onca çabamıza karşılık vermiyorsunuz(...) Donanmamıza her zaman karşı çıktınız. Bütün İngilizler, 'Osmanlı İmparatorluğu hangi amaçla güçlü bir donamaya sahip olmak istiyor?' sorusunu yöneltiyor. Bu savaş neden istediğimizi göstermedi mi? Gerçek şu ki İngiltere ve Fransa, İtalya'yı Üçlü İttifak'tan koparmaya çalışırken, Almanya ve Avusturya-Macaristan da bunun olmaması için uğraşüyor. Bu durum İtalya'ya istediğini yapması için mükemmel bir konum sağlıyor. Müttefik olarak İtalya'nın değeri nedir? Hiçbir değeri yok. Hâlbuki biz daha güçlüyüz ve daha önemliyiz. Henüz hiçbir devlet bizimle ittifak yapmayı teklif etmedi”. Görüldüğü gibi, İtalya'nın eylemleri karşısında İngiltere ile Fransa'nın desteğini arayan ve bu desteği göremediği için özellikle de İngiltere'ye sitem eden Mahmut Şevket Paşa, bu sitemine karşın İngiltere'ye yönelik olarak her zaman dostane bir politika takip ettiğini vurgulayarak Londra'ya ittifak teklifinde bulunmuştur. Tyrrell ise, ittifakların bir gün veya bir hafta içinde elde edilemeyeceğini, yıllar süren yakınlaşmaların meyvesi olarak kurulabileceğine değinmiştir. Daha sonra da son üç yıllık süreç içinde yakınlaşmadan ziyade uzaklaşmaya yönelik politikalar takip edildiği için bizzat Türklerin suçlanabileceğini ve Mahmut Şevket Paşa'nın düşündüğünün tersine bu yanlış politikanın da kısa bir süre içinde telafi edilemeyeceğinin anlaşılmasını belirtmiştir. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun ittifak arayışının, sağlam bir hükümete sahip olmak ve ülke içi idari sorunlar gibi konularla yakinen bağlantılı olduğunu ve bu bağlamda da Osmanlı İmparatorluğu'nun, 1908'den bu yana bütün Avrupa'yı hayal kırıklığına uğrattığını vurgulamıştır⁴⁵.

Hiç şüphesiz Babiâli, ittifak teklifi götürdüğü ülkenin ticari çıkarlarının daha fazla zedelenmemesi için adım atması gerektiğinin farkında olmalıydı. Bu bağlamda da Çanakkale Boğazı'nın uluslararası ticarete tekrar açılması amacıyla, İngiltere'nin Rusya'ya göre daha dostane çabalarının ve özellikle de 30 Nisan 1912 tarihindeki kararlı girişiminin Babiâli'yi, boğazı kapatma kararını gözden geçirmeye sevk ettiği anlaşılmaktaydı. Bu doğrultuda Osmanlı hükü-

⁴⁵ FO 195/2394, No: 34, Tyrrell'den Gerard Lowther'e, 29 April, 1912.

meti, İngiliz girişiminin ertesi günü olan 1 Mayıs 1912'de, kılavuz kullanılması koşuluyla Çanakkale Boğazı'nı gemi geçişlerine açmaya karar vermiştir. Bunun yanında geçişlerin mayınların temizlenmesinden sonra başlayacağını ve gerektiğinde boğazı kapatma hakkını saklı tuttuğunu belirterek Çanakkale Boğazı'nı açma kararını resmi olarak 2 Mayıs 1912'de ilan etmiştir. Mayınların temizlenmesi iki haftadan fazla sürmüş, fiili olarak gemi geçişlerinin 18 Mayıs 1912 sonrasında, 05:00 - 17:30 saatleri arasında yapılması planlanmış ve 20 Mayıs 1912'de de 39 geminin boğazdan geçtiği tespit edilmiştir⁴⁶. Dolayısıyla gerek Roma, gerekse Babiâli, Çanakkale Boğazı'nın gemi geçişlerine kapatılmış olmasından bekledikleri siyasi sonuçları elde edememişlerdir.

Babiâli'nin, Çanakkale Boğazı saldırısı sonrası başvurduğu başka bir misilleme de İtalyan uyrukluları sınır dışı etme kararı alması idi. Ancak bu karar da İtalya'nın yeni saldırılarda bulunmaması için caydırıcı olamayacaktı. Giolitti'nin verdiği bilgiye göre, İstanbul'da 20 bin, Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinde de yaklaşık 50 bin İtalyan uyruklu yaşamaktaydı. Bunların sınır dışı edilmesi kararı ise İtalya'ya karşı yapılan çok şiddetli bir misillemeydi. Ancak, Osmanlı coğrafyasında yaşayan İtalyan uyrukluların çoğunluğunun yabancı şirketlerde çalışıyor olmaları ve bunların Büyük Güçlerin diplomatik korumasından faydalanmaları, Babiâli'nin misillemeye dönük kararını tam anlamıyla uygulamasını engellemiştir⁴⁷. Bununla birlikte sınır dışı etme kararının, bazı muafiyetler dışında ciddiyetle uygulanmaya çalışıldığı yerler de olmuştur. Bunların biri de Aydın Vilayeti'ne bağlı İzmir Sancağı'dır. Aydın Vilayeti'nde yaşayan 10 bin civarındaki İtalyan uyruklunun demiryollarında çalışan yaklaşık 4 bini, görevlerine son verilmesi nedeniyle kararın uygulanmaya başlaması öncesinde İzmir Alman Konsolosu'nun idaresinde bölgeden ayrılmıştır. Dul kadın, rahip, rahibe ve genç kızlardan da daktilo yazıcısı ile mürebbiye olanların dışında İzmir'de yaşayan tüm İtalyan uyruklular 1912 Mayıs'ında sınır dışı edilmiştir. Yine benzer şekilde, bu sefer Avusturya-Macaristan Konsolosu'nun gözetiminde Edirne'den, dul kadınlar, dini görevliler, gündelik ücretle çalışan işçiler, mühendis ve tasarımcılar dışında 120 İtalyan uyruklunun sınır dışı edildiği tespit edilmiştir⁴⁸.

Sonuç

İtalyan donanmasının Çanakkale Boğazı harekâtı, Tunus'un Fransa'ya kaptırılmasından sonra İtalyan sömürgeciliğinin en önemli hedefini teşkil eden Trablusgarp ve Bingazi'nin ele geçirilmesi amacıyla Roma tarafından fitili

⁴⁶ Şimşir, *a.g.e.*, s. 110 (Belge no. 160-161), 139-140 (Belge no. 203-204); "The Closing and Reopening of the Dardanelles", *The American Journal of International Law*, Vol. 6, No. 3 July 1912, 708; ADM 116/1154, No: 429, Sir G. Lowther'den Sir Edward Grey'e, May 18, 1912.

⁴⁷ "Giolitti'nin Hatıratı", *Zaman*, 19 Ağustos 1935, Tefrika No: 22; Mete, *a.g.m.*, s. 271.

⁴⁸ FO 195/2394, No: 58, Henry Barnham'dan (İngiltere'nin İzmir Başkonsolosu) Gerard Lowther'e, May 20, 1912; FO 195/2394, No: 33, L. L. Samson'dan (İngiltere'nin Edirne Konsolosu) Gerard A. Lowther'e, June 11, 1912.

Gazi

Akademik
Bakış

105

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

ateşlenen savaşın, Kuzey Afrika dışında Adalar Denizi'ne yayılışının ilk somut örneğidir. Harekâtın askeri açıdan başarısızlığa uğraması üzerine, Roma'nın beklediği siyasi kazanç, başka bir ifadeyle Trablusgarp ve Bingazi'deki müsterek Türk-Arap direnişine son verdirerek bölgenin İtalya'ya terk edilmesi amacıyla Babiâli'nin hızlı bir şekilde barış masasına oturmak zorunda bırakılması da -Balkan Savaşı'nın çıkışına kadar- mümkün olamamıştır. Üstelik harekâtın fiyasko ile sonuçlanması, 1912 Mayıs'ındaki başarılı Rodos ve Oniki Ada işgaline rağmen, Osmanlı askeri yetkililerinin İtalyan ordusu karşısındaki özgüvenlerini de artırmıştır. Bu bağlamda İngiliz askeri ataşesi Teyrrell'in şu sözleri dikkat çekicidir: "*Türkler, karşılarında görmek için İtalyanların karaya çıkmalarını ve onlara ders vermeyi istiyorlar*"⁴⁹. İlginç olan husus, dönemin anı eserlerine ve basınına yansımadağı için doğruluğundan şüphe etmemizi gerektirse de İtalyan askeri tehdidi karşısında benzer bir özgüvenin 1934 yılında Atatürk'ün İtalyan Büyükelçisi'ne yönelttiği sözlere de yansımış olmasıdır⁵⁰.

İtalya'nın Çanakkale Boğazı'na yönelik başarısız saldırı girişimi, Osmanlı Genelkurmayı'nı teyakkuza geçirerek, bölgeye takviye askeri kuvvetler sevk etmeye yöneltmiş ve Haziran 1912 sonlarında Çanakkale civarında konuşlandırılan asker sayısının yaklaşık 50 bine⁵¹, yani 18 Mart 1915 tarihli deniz harekâtı öncesindeki yakını bir rakama ulaşmasına sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda bu saldırı, yaklaşık 3 yıl sonra yaşanacak amansız mücadelede Çanakkale Boğazı'nı savunan Türklere askeri bir tecrübe de kazandırmıştır. Bu anlamda İtalyan donanmasının 18 Nisan 1912 tarihli Çanakkale Boğazı harekâtı, şartların çok az farklılığıyla, Mart-Nisan 1915'de olacakların da bir göstergesi olmuştur⁵².

Çanakkale Boğazı harekâtı, askeri yönü dışında, Avrupalı Büyük Güçlerin kendi aralarındaki diplomatik ilişkilerin seyrini de etkilemiştir. Harekâtın gerek hazırlık aşamasında, gerekse gerçekleşmesi sonrasında, Berlin'in arabuluculuk girişimlerine rağmen, Roma ile Viyana arasındaki ilişkiler zedelenmiştir. Rodos ve Oniki Ada'nın işgaliyle beraber Çanakkale saldırısının gün yüzüne çıkardığı çıkar çatışmaları, Üçlü İttifak Antlaşması 1912'nin Aralık ayında yenilenecek olsa da Viyana ve Roma arasındaki müttefiklik bağını zayıflatan bir etki oluşturmuştur. Diğer taraftan, Çanakkale Boğazı harekâtının oluşturduğu siyasal zemin, İtilaf bloğunun ve özellikle de Rusya'nın İtalya'yı kazanmaya odaklı dostane politikalar izlemesine imkân vermiş ve bu anlamda İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında taraf değiştirmesinde de etkili olmuştur.

⁴⁹ FO 195/2394, No: 45, Teyrrell'den Gerard Lowther'e, June 16, 1912.

⁵⁰ Mustafa Kemal Atatürk, 1934'te Roma'daki Türk Elçiliği önünde İtalyan öğrencilerin, Antalya'yı isteyerek gösteri yapmaları üzerine İtalyan Büyükelçisi'ne şu sözleri aktarmıştı: "*Antalya bizim İtalya'daki Elçiliğimizin cebinde değil ki. Antalya buradadır. Ne diye gelip almıyorsunuz? Ekselans Duçe'ye bir teklifim var. Askerlerini Antalya'ya çıkarmasına izin vereceğiz. Ondan sonra savaşalım. Kim kazanırsa Antalya'yı alır*". Bkz., Lord Kinross, *Atatürk: The Rebirth of a Nation*, Third Impression, Weindenfeld and Nicolson, London 1965, s. 479-480.

⁵¹ FO 195/2394, No: 48, Teyrrell'den Gerard Lowther'e, June 26, 1912.

⁵² Willmott, *a.g.e.*, s. 169.

Görüş

Akademik
Bakış

106

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE), Osmanlı-İtalyan Harbi Koleksiyonu (OİH) Belgeleri, Ankara.

K: 47, D: 221, F: 1-3.

K: 57, D: H-2, F: 1-38a.

K: 57, D: H-2, F: 1-44a.

The National Archives (TNA), CAB (Cabinet), FO (Foreign Office) ve ADM (Admiralty) belgeleri, Londra, İngiltere.

CAB 37/110/67.

FO 195/2387.

FO 195/2393.

FO 195/2394.

ADM 116/1152.

ADM 116/1154.

Gazeteler

Tanin

Zaman

Telif Eserler

ALBERTINI, Luigi, *The Origins of the War of 1914*, Vol. I, Translated by Isabella M. Massey, Oxford University Press, London-New York-Toronto 1952.

ALİ HAYDAR EMİR, *1327-1328 Türkiye-İtalya Harbi Tarih-i Bahri*, Bahriye Matbaası, İstanbul 1339 (1923).

ANDERSON, Matthew Smith, *Doğu Sorunu (1774-1923)*, (çev. İdil Eser), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

ASKEW, William C., *Europe and Italy's Acquisition of Libya, 1911-1912*, Duke University Press, Durham-North Carolina 1942.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. II, Ks. I, TTK yay., Ankara 1983.

BEEHLER, W. H., *The History of the Italian-Turkish War: September 29, 1911 to October 18, 1912*, Annapolis 1913.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V. Cilt, I. Kitap, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1993.

BOBROFF, Ronald, "Behind the Balkan Wars: Russian Policy toward Bulgaria and the Turkish Straits, 1912-13", *Russian Review*, Vol. 59, No. 1, January 2000, s. 76-95.

Gazi

Roads to Glory: Late Imperial Russia and the Turkish Straits, I. B. Tauris & Co Ltd, London 2006.

BOSWORTH, Richard, "Britain and Italy's Acquisition of the Dodecanese, 1912-1915", *The Historical Journal*, Vol. 13, No. 4, December 1970, s. 683-705.

Italy, the Least of the Great Powers: Italian Foreign Policy before the First World War, Cambridge University Press, London-New York 1979.

"İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, Editör: Marian Kent, (çev. Ahmet Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 60-87.

BOVILL, E. W., "Italy and Africa: Part I", *Journal of the Royal African Society*, Vol. 32, No. 127, April 1933, s. 178-186.

CHILD, Timothy W., *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri*, (çev. Deniz Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

CUNSOLO, Ronald S., "Libya, Italian Nationalism and the Revolt against Giolitti", *The Journal of Modern History*, Vol. 37, No. 2, June 1965, s. 186-207.

HAYTA, Necdet, "Rodos ile 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", *OTAM Dergisi*, Yıl 5, Sayı 5, 1994, s. 131-144.

HERRMANN, David G., "The Paralysis of Italian Strategy in the Italian-Turkish War, 1911-1912", *The English Historical Review*, Vol. 104, No. 411, April 1989, s. 332-356.

KENNEDY, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar)*, (çev. Birtane Karanakçı), Üçüncü baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.

KINROSS, Lord, *Atatürk: The Rebirth of a Nation*, Third Impression, Weindenfeld and Nicolson, London 1965.

KURTCEPHE, İbrahim, "İtalyan Donanmasının Çanakkale Boğazını Geçme Teşebbüsleri", *OTAM Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 1990, s. 299-312.

"Rodos ve Oniki Ada'nın İtalyanlarca İşgali", *OTAM Dergisi*, Yıl 2, Sayı 2, 1991, s. 201-216.

Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916), TTK yay., Ankara 1995.

LANGENSIEPEN, Bernd - Ahmet Güleriyüz, *1828-1923 Osmanlı Donanması*, Denizler Kitabevi, İstanbul 2007.

LOBBAN, Richard, "The Eritrean War: Issues and Implications", *Canadian Journal of African Studies*, Vol. 10, No. 2, 1976, s. 335-346.

METE, Şengül, "Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, Cilt 3, 1998, s. 261-292.

MILLER, Geoffrey, *Straits: British Policy towards the Ottoman Empire and Origins of the Dardanelles Campaign*, The University of Hull Press, Hull 1997.

Görüş

Akademik
Bakış

108

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

MİRLİVA SEDAT, *Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Savaşı'nda Türk Zaferi*, Yay. Haz., Mehmet Köçer, Phoenix Yayınevi, Ankara 2007.

O'NEILL, T. L. B., *British Policy in the Italo-Turkish War*, McGill University, Montreal 1948, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

REINSCH, Paul S., "Diplomatic Affairs and International Law, 1912", *The American Political Science Review*, Vol. 7, No. 1, February 1913, s. 63-86.

ŞIVGIN, Hale, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri: Trablusgarp Savaşı'nda Mustafa Kemal Atatürk'le İlgili Bazı Belgeler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989.

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Ege Sorunu, Belgeler (1912-1913)*, Cilt I, 2. baskı, TTK yay., Ankara 1989.

TATE, H. R., "The Italian Colonial Empire", *Journal of the Royal African Society*, Vol. 40, No. 159, April 1941, s. 146-158.

"The Closing and Reopening of the Dardanelles", *The American Journal of International Law*, Vol. 6, No. 3, July 1912, s. 706-709.

The Italo-Turkish War (1911-12), Translated and Compiled from the Reports of the Italian General Staff by Renato Tittoni, Franklin Hudson Publishing Company, Kansas City 1914.

TURAN, Şerafettin, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", *Belleten*, Cilt XXIX, No 113, Ocak 1965, s. 77-119.

TÜRK, Fahri, *Türkiye İle Almanya Arasındaki Silah Ticareti 1871-1914, Krupp Firması, Mauser Tüfek Fabrikası, Alman Silah ve Cephane Fabrikaları*, (çev. Fahri Türk), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı Devri, Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912), Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981.

WILLMOTT, H. P., *The Last Century of Sea Power*, Vol. I: *From Port Arthur to Chanak, 1892-1922*, Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis 2009.

WILSON, H. W., *Zırh Devrinde Deniz Muharebeleri, 1850-1914*, Cilt: I, (çev. Lütfi Çekiç), İkinci baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

WRINGLEY, W. David, "Germany and the Turco-Italian War, 1911-1912", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 11, No. 3, May 1980, s. 313-338.

Gazisi